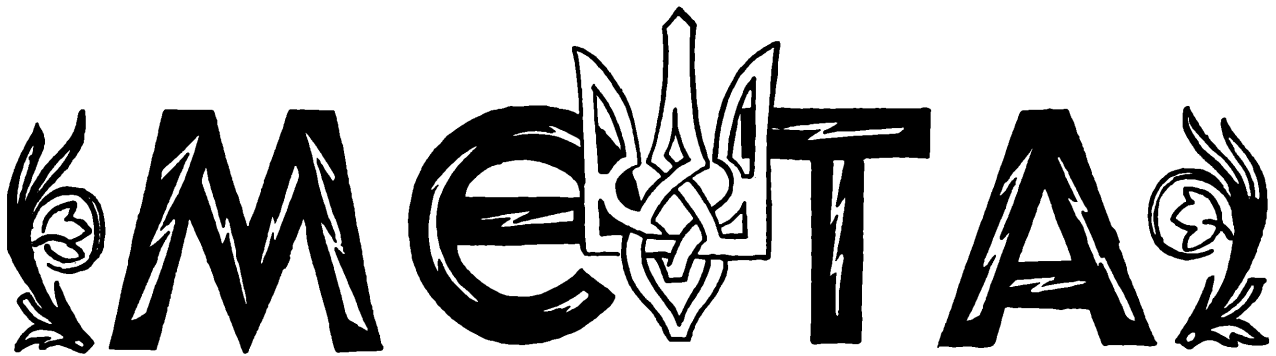

*Нація — вища за класи,
Держава — вища за партії!*

THE GOAL

DAS ZIEL

LE BUT

Орган Української Національно-Державницької Думки

Ч. 1 (36) **diasporiana.org.ua**

Квітень—Червень

1966 р.

Підсумки і перспективи

Розпочинаючи знову по довшій перерві видання журналу «Мета», ми хочемо пригадати, що передова стаття в першому числі «Мети» за травень—серпень 1953 року авторства Миколи Лівницького носила назву «На переломі». Вона починається так: «Чи справді ця стаття до першого числа журналу «Мета» пишеться в переломовій добі історії українського народу? Багато познаних внутрішнього життя в Україні та в цілому Советському Союзі, а також події на міжнародному форумі дозволяють дати додатну відповідь на поставлене питання. Однак, виходячи з заложення, що в політиці, а тим більше визвольній політиці, треба мати на все тверезий погляд і не можна заколисувати себе занадто оптимістичними надіями, належить ствердити, що цей «перелом» може піти і в добром, і в поганому для нас напрямкові.»

Чи була рація в цих словах? Бо ж пройшло вже майже 13 років, як вони були написані, а Україна і далі перебуває під окупацією советської Москви. Де ж тоді той «перелом», про який писалося в «Меті» понад десять років тому? Так ніби видається, але це була б поверхова думка. Бо ж не треба забувати, що «переломові» доби в історії народів не проминають протягом короткого часу. Навпаки, вони можуть тривати довго, часом цілими десятиліттями.

Советсько-московська імперія безумовно вийшла зміцненою з Другої світової війни. В перші повоєнні роки визвольна справа поневолених Москвою народів видавалася неактуальною на довгий час. Та прийшли різні події: загострення відносин з Заходом, т. зв. «холодна війна», смерть Сталіна, «десталінізація», а згодом повстання в Угорщині тощо. Це все було причиною того, що, висловлюючись фігурально, «акції» Сов. Союзу та режиму в ньому перестали йти вгору, а, навпаки, почали спадати. З цього погляду і мож-

на було говорити про «перелом», який, на наш погляд, далі поглиблюється. А чи він ішов і далі йтиме в добром чи поганом для нашої національної справи напрямку, про це ще завчасно і сьогодні дати остаточну відповідь. Від 1953 р. події йшли хвилястою лінією і стан української справи — і на внутрішньому і на зовнішньому відтинках — то кращав, то гіршав. В сучасний момент, коли взяти до уваги збільшення русифікації в Україні та посилений натиск Москви, то розвиток ситуації пішов радше у від'ємному напрямкові. Але він пішов у додатному напрямкові, якщо зважити господарські труднощі Сов. Союзу, ідеологічну кризу комунізму, конфлікт Москви з Китаєм, втрату престижу московського проводу в цілм світі, труднощі з сателітами і т. і. В кожному разі, можна непомилково ствердити, що «акції» московської імперії будуть далі падати і що того руху падіння вже стримати не вдасться.

Понад сорок уже років серед українців є «непоправні» оптимісти, які твердили про близьку перемогу наших національно-державних поступів. Їх стає щораз менше, бо їм уже не вірять, їх навіть висміюють. Але ми не боялись би бути зачисленими до тих непоправних оптимістів. Бо, повторюємо, є багато познаних, що Сов. Союз іде до свого неминучого упадку. А коли так, то одного разу той, хто скаже «незабаром прийде день визволення» — таки «вгадає» і його вважати-муть, либонь, пророком...

З цих міркувань ми могли б сміливо дати нашій теперішній статті наголовок «Напередодні». Але, безперечно, з двома застереженнями: по-перше — цей «перед-день» може ще тривати роки; по-друге — не однаково, як будуть поводитися, що будуть робити під час цього «перед-дня» українці і на батьківщині, і поза її межами, в західному світі.

Українці на Батьківщині

В одному недавно надрукованому спогаді свідок клопотань про відкриття українського клубу в Полтаві за царських часів оповідає, що довго не щастило одержати дозвіл від влади на відкриття цього клубу, аж доки не переконали якогось царського сановника, що в тому клубі українці не займатимуться «мазепинством» чи «сепаратизмом», а лише танцюватимуть гопака, їстимуть вареники і ковбасу та попиватимуть запіканку. Очевидно, сьогодні в Україні теж можна безкарно їсти вареники і ковбасу, пити українську запіканку, танцювати гопака, носити вишивані сорочки, співати українських пісень (але тут уже обережно, бо ж існують і «буржуазно-націоналістичні» пісні) тощо. Та з усього видно, що гопак, ковбаса і вишивані сорочки українців на Батьківщині не задовольняють. І тому московська пропаганда намагається всіми силами довести українському народові, що він має все те, що мусить мати кожна вільна нація: і вільний розвиток культури (при шаленій русифікації і при паленні бібліотек), і потужне господарство (хоч центри промисловості переносяться з України, а продукти з України ідуть в розпорядження імперії), і власну суверенну державу (хоч ця держава, УРСР, не має дослівно нічого, що має кожна нормально існуюча держава). І провадячи таку пропаганду, Москва змушена давати хоч невеличкі концесії, щоб виправдати твердження цієї пропаганди. Це свідчить про те, що українці на Батьківщині таки прагнуть того, чого немає — всупереч запевненям Москви. І це свідчить також про те, що є в Україні патріоти, які використовують все, що дається в тих умовах, для української національної справи.

Велику помилку і шкоду для справи нашого визволення роблять ті українські емігранти, які твердять, що всі українці на Батьківщині «запродалися» окупаційному режимові і що патріоти є хіба в підпіллі. Але ж в підпіллі не можуть бути всі українці і в ньому не перетриваєш десятками років! А що ж сказати про нашу молодь, яка в тих умовах виростає, вчиться по школах, далі працює на різних становищах, дає із своїх рядів артистів, поетів, письменників, учених?! Якщо вони всі «запроданці», то нам тут на еміграції треба просто «спускатися на дно». І чому ж ці українці на Батьківщині читають твори Шевченка і зі святістю ставляться до цих творів? Та ж було б абсурдом думати, що це Москва «змушує» українців шанувати великого нашого Кобзаря. Навпаки: Москва тому віддає пошану Шевченкові, що знає, як до нього ставляться українці. І тут вона хоче бути «хитрішою», ніж то було за царських часів: вона не забороняє шанувати Шевченка, а сама ніби стимулює культ Шевченка, лише фальшуючи його ідеї. Але ж в Україні люди не сліпі: хто прочитає «Розрита могила», або «Кавказ», або «Сон», або «Посланіє», той напевно розуміє, якої України хотів Шевченко, і розуміє, що з Україною Шевченка сучасна УРСР не має нічого спільного.

Розуміється, серед українців на Батьківщині є різні категорії. Є там «запроданці», є байдужі національно і є патріоти. До перших нам нема діла: запроданці були і будуть серед кожного

поневоленого народу. На байдужих теж немає що орієнтуватися, бо не вони є рушійною силою нації. Перед в націях поневолених веде еліта патріотів, а у відповідний момент за нею йде ота, власне, маса байдужих. Так було в кожного народу, що боровся за свою свободу. Так було, між іншим, і в Америці, коли вона боролася за свою незалежність: історики стверджують, що в ті часи лише меншість американців були переконаними прихильниками незалежності США.

Одне тільки мусимо пам'ятати: наші патріоти на Батьківщині живуть у зовсім незвичайних, небувалих в історії світу обставинах страшного терористичного режиму, а тому мусять маскуватися, мусять в зовсім спеціальних, для нас, може, незрозумілих, обставинах і при стосуванні незвичайних методів виконувати свою патріотичну роботу. Деякі наші еміграційні газети доходили навіть до таких шедеврів, що писали приблизно так: «якщо вони патріоти, то чому вони не запротестують, чому не спростують, чому не вимагають» і т. д. в цьому роді. Але ж легко «протестувати і вимагати» в Мюнхені, Нью Йорку чи Торонто, а хай автори таких вимог поспробують це зробити в Києві, у Львові чи Чернівцях!

Українці у західному світі

Існування т. зв. «залізної зашлони» робить неможливим безпосередній вплив еміграції на ті чи інші події в Україні. Було б неоправданим, якби еміграція пробувала «наказувати», давати вказівки або повчати українців на Батьківщині: вони там самі лише можуть знати, як треба поступати при різних нагодах. Але посередньо постає української еміграції, її діяльність, її відношення до тих чи інших явищ з життя в Україні і в цілому Советському Союзі можуть мати велике значення для загально-української справи, а не тільки для самої лише еміграції. Про це мова буде далі. Тепер належить лише ствердити, що чим більше українська еміграція зорганізована, чим більш вона об'єднана і чим менш серед неї розходжень і непримиренних «фронтів», тим більший може бути її вклад у загально-визвольну справу українського народу. В якому ж стані перебуває саме тепер українство в західному світі?

Треба ствердити, що роки 1964/65 були дуже тяжкими для українців, що перебувають на Заході, хоч, власне, в тому часі було чимало таких подій, які можна б було вважати за успіхи еміграції. Але разом з тим саме в останніх двох роках дискусії, полеміки і гострі взаємні розходження та обвинувачення затроювали українське життя в різних країнах західного світу. Може це не носило такого несмачного зовнішнього характеру, як за таборових часів, але зате взаємні розходження були глибшими і доходили до того, що навіть советська преса почала з втіхою писати про «розклад» української «націоналістичної» еміграції.

Ми вважаємо, що майже в кожному випадкові обидві сторони, що приймають участь в полеміці, «перетягали струни». Не було бажання не тільки що знайти, а навіть шукати компромісу. Кожний стояв на своєму і не хотів ні на крок поступитися. Звичайно, легше бути фанатичним, безкомпромісовим оборонцем якоїсь «позиції»,

П'ЯТИЙ З'ІЗД УНДС

Від Президії Центрального Комітету Українського Національно-Державного Союзу

Скликаючи П'ятий черговий З'їзд УНДС, Президія Центрального Комітету закликає всіх членів і прихильників нашої Організації з повною увагою й активністю поставитися до цієї події в нашому житті. З'їзд скликається в час, коли в Україні далі шаліє натиск на наш народ окупаційної влади советської Москви; коли наближається знаменна 50-та Річниця Української Національної Революції 1917 року, завершеної проголошенням суверенності і незалежності вільної держави українського народу — Української Народньої Республіки; коли приходить і 50-та річниця початку московсько-советської агресії супроти України, закінченої окупацією нашої держави, не зважаючи на трилітню героїчну боротьбу нашого славного Війська під проводом Головного Отамана Симона Петлюри; коли західний світ, мимо своїх зусиль встановити т. зв. «мирне співіснування» з Советським Союзом, все більше переконується в облудності політики Москви; коли, врешті, внутрішні події в Советському Союзі вказують на процеси розкладу в советсько-російській імперії, що неминуче приведуть до її остаточного упадку.

В цей важливий момент українці, що перебувають на Заході, мусять виказати максимум національної дисципліни, активності й єдності.

захищати її, нападати на «ворогів», словом, «іти в бій». Хто ж шукав компромісу, той не задовольняв ні одних, ні других, тому закидалося нерішучість, шукання «пів-позицій» і т. і. Та треба тверезо ствердити, що в політиці, тим більше у визвольній політиці і в тих невимовно складних обставинах, в яких перебуває українська визвольна справа, необхідно шукати **здорових компромісів** (підкреслюємо здорових, бо поняття компроміс з додатком до нього прикметника «гнилий» немає в нас великої популярності...).

Хочемо коротко пригадати головні теми, які викликали пристрасні дискусії поміж українцями в західному світі. Робимо це не для того, щоб заогнювати свіжі рани, але щоб спричинитися до винайдення отого «здорового компромісу», без якого нам таки справді загрожує розклад. А, зрештою, всі ці справи не зникли, вони існують далі, а тому замовчуванням їх або запліскуванням очей на витворений стан нічого корисного здобути не можна.

1) Шукання нових напрямків і нових методів української політики. Загально кажучи, в цьому шуканні «нового» не можна добачати чогось від'ємного. Життя йде вперед, змінюються обставини і в Україні та цілому Советському Союзі, і серед українства в західному світі, і в міжнародній ситуації. Треба йти в ногу з життям, планувати наші визвольні-політичні дії в цих нових, змінених обставинах. З другого боку явище шукання нового також зрозуміле: проходять десятки років, а ми ще не осягли мети. Мимоволі серед українців поширюється думка, що ми діяли не добре, що треба якихось змін для успішнішого провадження нашої визвольної політики.

Зневіра, пасивність, розходження і неперебірливі полеміки — повинні якнайменше мати місце в нашому житті.

Ми скликаємо П'ятий З'їзд Українського Національно-Державного Союзу під гаслом мобілізації не тільки наших членів і прихильників, але, через їх активність, і мобілізації всіх прихильників Державного Центру Української Народньої Республіки та всього українського громадянства. Хоч багато наших побратимів відійшло від нас у вічність, ми хочемо збільшити наші зусилля, закликаючи прилучитися до нас нових і молодших та невтомно йдучи вперед по шляху, який допровадить нас до нашої великої Меті!

Хай живе Український Національно-Державний Союз (УНДС)!

Хай живе незламний Український Народ, що бореться за свою свободу і незалежність!

Хай живе Українська Народня Республіка — справжня вільна і суверенна, народоправна держава українського народу!

Хай живе Державний Центр Української Народньої Республіки, що символізує волю Українського Народу до перемоги в боротьбі за українські національно-державні ідеали!

Президія ЦК УНДС

Це так. Проте, ці шукання нового не можуть перевертати догори дном всі наші дотеперішні поняття. Бо є основні речі в українській визвольній політиці, які мусять залишатися незмінними. **Суверенна українська держава** (при слові «суверенна» треба брати до уваги тенденції до ширших міждержавних об'єднань, які тепер існують в міжнародному житті) **у формі народньої республіки, що вже існувала в Україні, та демократичний, опертий на всебічних громадянських свободах, лад у ній — ось ці основні речі, які не можуть зникнути з програми української визвольної політики.** І хай би як не висміювали «перестарілі формули» або тих, які «стоять на позиціях», проте відступлення від цих основних позицій означало б загибель наших національно-визвольних прагнень. І, звичайно, не треба «стояти» на позиціях, лише з них виходити і йти далі, але — як іти?

На жаль у нас пропаганда т. зв. «реалітетів» йде в небезпечному напрямкові, і то, властиво, не для самих навіть авторів такої пропаганди, а для загалу українського громадянства в західному світі, у якого від такої пропаганди складається враження, що нічого не можна вже вдіяти і треба не тільки **ствердити існування** цих реалітетів, але й **визнати** їх, бо їх поборювати немає сили. Можливо дехто занадто поспішно і занадто гостро висловлював думку, що серед нас шириться радянофільство, мовляв, нове «змінювіховство». Та факто є, що з'являються книги, в яких пишеться, що самостійництво — це не-реальна мрія, що треба погодитися з тим фактом, що Україна належить до Советського Союзу, або що найправильнішими нашими політиками в західному світі є наші американські прогресисти або п. Ю. Косач. І коли дехто такі

видання підтримує, коли вважає їх за вільне шукання «нових доріг» в українській політиці і що таким авторам не сміємо, мовляв, в наших демократичних умовах «затуляти рота», — то оце і створює серед українського громадянства враження, ніби вже треба схилитися перед отими «реалітетами», які виглядають ніби як неминучість. А якщо всіх тих, які вважають ширення подібних поглядів за шкідливе, таврують «антидемократами» і залічують до «бандерівців», то це вже виглядає на моральний терор, який нічим не різниться від «терору бандерівців».

Може дехто іронічно зауважить, що заперечувати «реалітети» — це заперечувати фактичний стан. Ясно, ми не заперечуємо існування такого «реалітету», як УРСР (Українська Радянська Соціалістична Республіка), яку ми вважаємо за знаряддя советсько-московської окупаційної влади в Україні. Але ми не маємо чого до цього «реалітету» **достосовуватися**, ми маємо його всіма силами поборювати й прагнути до його усунення з української землі. Достосовуватися до нього мусить, на жаль, ті українські патріоти, які перебувають на Батьківщині і які хочуть в окупаційних умовах щось зробити корисного для української національної справи. Інакше вони мусили б іти в підпілля (в якому, повторюємо попередньо сказане, вічно не перетриваєш), а в легальному українському житті залишались би самі «запроданці» або байдужі.

Завдання ж українців, які перебувають у західному світі, у вільних умовах життя, зовсім інші. Їх можна коротко сформулювати так: **безкомпромісова постава, стопроцентно негативне наставлення до окупаційного режиму в Україні**. Тільки цим ми можемо допомогти українським патріотам на Батьківщині, бо займаємо в їх імені таке становище, яке вони зайняти не мають змоги. Яке ж би то не було «злагіднення» нашої постави до режиму в Україні приносить тільки шкоду загально-українській справі. А тому, хто вважає, що «реалітет» в Україні настільки «покрацав», що в тих умовах можна провадити українську національну працю — хай їде до дому і прилучується там до тих, які в тяжких умовах щось таки роблять. Залишаючись же в західному світі і поширюючи погляди, що там уже, мовляв, стало «краще», цим українці перестали б виконувати призначену їм історією роллю речників справжніх прагнень українського народу.

Роля політичної української еміграції, а значить і всього українства на Заході, не втратила своєї важливості. І хто іншої думки, хай тільки усвідомить собі, скільки зусиль прикладає Москва, щоб приєднати для себе українську еміграцію, щоб спричинити її поворот до дому, щоб, врешті, розкласти її. Бо еміграція кожного народу — це живий символ того, що даний народ поневолений, але він не схилився перед поневолювачем!

Тепер модним є орієнтуватися на українців на Батьківщині й применшувати роллю еміграції. Але ж орієнтація на Батьківщину, на власні сили народу — немає в собі нічого нового. Про це постійно твердив екзильний уряд УНР ще перед другою світовою війною і про це говорив за свого життя Симон Петлюра. Але характерним є те, що ті, які найбільше кричали про власні сили

українського народу, зовсім «не нехтували» різномородною чужою допомогою. І нині можна безпомилково ствердити, що орієнтація на «реалітети» є інспірована певною політичною лінією деяких держав західного світу...

Дехто твердить, що еміграція вважає себе вищою за українців на Батьківщині, яким хоче, мовляв, накинути свою думку. Це невірно і було б великою трагедією, якби лише на еміграції ісповідувалися постулати свободи, незалежності і демократії. Емігрант Драгоманов не виступав лише від себе з певними ідеями, а тому, що його послав в еміграцію гурт українських патріотів з Києва. Наша еміграція не тому заступає самостійницькі визвольні позиції, що хоче їх накинути українським патріотам на Батьківщині, але маючи певність, що вона думає так, як думають ці українські патріоти. І хоч ми давно втратили можливість частого фізичного контакту з нашими патріотами на Батьківщині, проте **ідейний, духовий зв'язок** існує і буде існувати далі. Якби було інакше, то це означало б, що в Україні вже немає українських патріотів. Хто хоче вчинити національне самогубство, хай так думає!..

2. Ставлення до УРСР. Дискусії на тему, чи можна і треба вважати УРСР українською (суверенною!) державою, останнім часом трохи віщухли. Ми не збираємося оживлювати цю дискусію. Хочемо тільки пригадати, що прихильники цієї теорії роками доводили слушність своїх поглядів. Але коли виступили в дискусії інші, які вважали цю теорію за абсурдну і що вона не відповідає ні фактичному станові в Україні, ні встановленим нормам міжнародного права, от тоді склався галас: припинити дискусію, бо вона вносить розбиття в ряди української громади. Але вона, ця дискусія, вносила не тільки розбиття, але й розгубленість серед маси українського громадянства, бо якщо твердити, що УРСР — це українська держава, то виходить, що треба її боронити і відстоювати її інтереси...

Дальша дискусія є справді зайвою, хоч дехто і далі вперто захищає цю теорію. Але чи ж може хтось твердити, що УРСР це є та українська суверенна і демократична держава, яку прагне мати український народ? А якщо ні, то тоді вже не грає великої ролі, як ми той утвір стисліше окреслимо: ерзац держави, палатив держави, поневолена і неповні суверенна держава, фікція, правна фікція і т. і. Середовище УНДС не раз займало своє становище в цій справі: для нас УРСР це є правна фікція, яка є знаряддям окупаційно-колоніального режиму, встановленого в Україні силою московських багнетів.

3. Фактичний стан в Україні. В цьому питанні взаємні обвинувачення в пресі і публічних дискусіях дійшли хіба до свого вершка. Бо хто лише насмілиться твердити, що є певні зміни в Советському Союзі, скажімо, від смерті Сталіна, той уже може зустрітися з закидом мало не в національній зраді. Зміни безумовно є. Це помітно хоч би з того, що тепер можна листуватися, можна посилати пакети, можна зустрітися з тими, що звідтіля приїздять, навіть вивезти когось з родини з України або поїхати самому відвідати родичів (якщо хтось не був занадто занепокоєним в українському політичному житті). Це все так. Але, поперше, треба завсігда ви-

стерігатися, щоб не повернулися ті часи, коли за «листування з закордоном» попадалося на Колиму чи на Соловки. І якщо дехто твердить, що часи сталінського терору вже вернутися не можуть, то ми з цим згодні, але не тому, що володарі Кремля стали ліберальнішими, гуманнішими, або що вони «полюбили» український народ, а тому, що вони не мають сили, щоб вернутися назад до Сталіна. Подруге, ці зміни є здебільшого тільки побутового характеру. Людям дають трохи більше харчів і не ганяються за ними зоночі «чорними воронами», але взамін вимагають повної, беззастережної лояльності до окупаційного режиму. Під національним поглядом якраз тепер спостерігаємо все більший і більший натиск з Москви. Русифікація і виселювання українців, головно молоді, з України приймає застрашуючих розмірів. Під цим поглядом ситуація в Московщині куди краща, ніж серед українців та інших неросійських народів. Письменники в Московщині, хоч їх тепер і сажають до в'язниць, можуть собі більше дозволити, ніж письменники в Україні чи в Білорусії.

Але чи в умовах дальшого слабшання режиму не трапляються там часом і певні концесії під національним поглядом? Це речі відомі: якесь нове науково-історичне видання, якісь збірники, біографії якихось наших національних письменників чи наукових діячів, твори українських композиторів, здобутки українського театру і т.і. Хоч усе воно й пересякнуте (бо без цього не можна!) «інтернаціональним змістом», куценьке і йде по офіційній, накинутій згори лінії, але це є здобутки українських культурних діячів. І звичайно такими здобутками треба радіти і, додає дехто, не треба «критикувати» наших культурних діячів в Україні, бо цим ми їм пошкодимо. А це вже друга річ: радіти ми мусимо, але й критикувати теж мусимо. Бо ж ми критикуємо не їх, не робимо їм особисто жадних закидів (бо знаємо, що не вони поносять вину за оті всі недоліки під національним поглядом). Ми **критикуємо режим московської окупації, який винен за те, що в Україні немає свободи.**

Отже, критикуємо не українських патріотів, а окупаційний режим. Цією нашою критикою ми допомагаємо нашим патріотам, бо уможливуємо їм цією критикою ставити нові вимоги до Москви. І цю «критику» ми маємо продовжувати так довго, доки в Україні не буде справжньої свободи, доки вона не стане незалежною і демократичною державою.

Дехто вважає, що якби українцям на Батьківщині пощастило досягти того, щоб Україна здобула статус сателітів (з власною дипломатією, власною армією, грошми і т.і.), то це був би здобуток, з цього ми мали б радіти і хвалити українців за їх здобуток, а не критикувати. Звичайно, мали б ми з цього радіти, бо це був би поступ на шляху до здобуття справжньої незалежності. Але це не значить, що ми мали б перестати «критикувати». Бо ж сателітні держави таки підлягають Москві і емігранти з сателітних країн критикують режими в своїх підлеглих Москві державах. І це не значить, що скінчилась би вже на цьому етапі роля української еміграції, або що мав би припинити свою діяльність екзильний Державний Центр УНР, так як тепер діють національні екзильні центри угор-

ський, польський, болгарський тощо. Проте, і це найголовніше, трудно припустити, щоб розвиток подій пішов у напрямку здобуття Україною статусу сателітів. Бо якби Москва пішла на щось подібного, то це означало б початок упадку советської імперії, а тоді Україна здобула б цілковиту незалежність.

4. Справа т. зв. культурного обміну і контактів з діячами з України. Ця справа є, либонь, найяскравішим доказом того, що обидві сторони «перетягнули струни». Почалася вона з дискусії на тему запрошувати чи не запрошувати тих, які висловили своє бажання приїхати на посвячення пам'ятника Шевченкові до Вашингтону. На наш погляд, не доцільно було ані запрошувати без жадних передумов, ані абсолютно відкидати. Відповідь мала б бути приблизно така: «Ми радо вітали б наших земляків з України. Та, на жаль, ви не живете у вільних умовах. Це свято влаштовуємо ми -українці західного світу, а тому, якщо ви підпорядкуєтесь нашим порядкам, себто будете разом з нами вставати при співі «Ще не вмерла Україна» або при внесенні наших (як у вас там говорять, «буржуазно-націоналістичних») синьо-жовтих прапорів, як не будете протестувати, коли вас ненароком посадять під національною емблемою — тризубом, як не будете у ваших виступах ляяти наших святощів і не будете робити советської пропаганди, в яку ми не віримо, — ну, то будьте ласкаві прибувайте, ми вас чемно і радо приймемо. Коли ж цього всього для вас забагато, то ми не можемо міняти наших тут устійнених національних порядків, а тому буде ліпше і для вас, і для нас, якщо ви не приїдете. Дуже шкода, але ми віримо, що колись всі зустрінемося у справді вільній і незалежній Україні!»

Щодо т. зв. «зустрічів», то це справа складніша і вона викликала більш пристрасні полеміки. Звичайно, вона не торкається «приватних» зустрічів, бо дехто вже писав гуморески на ту тему, як мучилися ті українці, яким пощастило спровадити стареньку маму з України: зустрічатися тут з нею, як вона таки приїде!?.. Що до зустрічів офіційних, то ми стоїмо на тому становищі, що його на пропозицію Голови Виконавчого Органу М. Лівницького зайняла державно-політична нарада в березні 1965 року в Нью Йорку. Отже, — зустрічатися, але тільки при умові цілковито вільної дискусії і при виразному підкреслюванні наших незмінних самостійницьких позицій. Таких зустрічів нам немає чого «боїтися» або уникати. Поперше тому, що серед приїжджих можуть бути такі ж українські патріоти (замасковані), за яких ми вважаємо себе. А тому то не є зустрічі з «ворогами». Подруге, з дискусій з вільними чи невольними представниками нинішнього режиму в Україні ми завжди вийдемо переможно, бо довести нам, що чорне є біле і навпаки вони ніякою «діалектикою» хіба не потраплять. Звичайно, ці дискусії мають відбуватися в культурній формі, без жадних лайок чи особистих обвинувачень. Але вони мусять бути цілком рішучими і недвозначними. Бо якщо ми з «чемности», мовляв, щоб не ображати гостей будемо уникати ставити точки над «і», то з цього вийде тільки те, що вийшло після зустрічі в Нью Йорку: в репортажі про зустріч в «Радянській Україні» було з приємні-

стю підкреслено, що дискусанти, які перебувають на Заході, не ставили питань самостійницького характеру. Дехто думає, що в Україні зрозуміють, що цього не робилося лише з чемності і щоб, мовляв, «не підводити» гостей з України. Чому, власне, так це зрозуміють? Чи не подумают там, може, що еміграція вже відійшла від самостійницьких позицій, а тому не ставить таких питань? І яке це враження справить насамперед на нашу молодь там, яка, віримо, таки патріотично настроєна! І коли серед учасників зустрічів з України будуть оті всі три категорії, про які вище згадувалося («запроданці», байдужі і патріоти), то перші будуть тільки сміятися «в кулак», бо їм ідеться про те, щоб еміграція самостійницьких питань не ставила; байдужі поставляться до цього, як і належить, байдуже, але нічого з цих зустрічів не скористають; зате патріоти напевно будуть гірко вражені, бо вони чекають від українства на Заході, щоб воно ставило оті самостійницькі питання, яких вони зі зрозумілих причин ставити не можуть, а ми те мусимо робити за них.

До справи зустрічів треба поставитися обережно ще й під тим поглядом, щоб справді не «підводити» наших там людей. Бо не тільки в розмовах між собою, але й в українській пресі тут висловлюються погляди на тих чи інших приїжджих: такий, мовляв, справді патріот, а от інший не дуже. Ну, чи такими необережними висловлюваннями не ставиться в дуже тяжке становище тих, які є справжніми патріотами?!

Дехто вбачає у відбуванні зустрічів просто альфу й омегу «активної визвольної політики». Ми, однак, не бачимо, яким чином такі зустрічі можуть посунути наперед визвольну справу. Ми не можемо мати шляхом зустрічів якогось більшого впливу на події і на людей на Батьківщині: вони не потребують, щоб ми робили з них українських патріотів. Що б ми не «шепотіли на вухо» комусь з приїжджих під час т. зв. офіційних зустрічів, але на «запроданця» це не справить жадного враження; для байдужого цього замало, а патріот цього не потребує, бо він і без нас таким є і «шепотінням на вухо» ми тільки його «підводимо». Та найголовніше мусимо мати на увазі, що Москва кожну справу хоче використати в своїх, ворожих Україні інтересах. Отже, чи справа зустрічів є інспірована, як дехто вважає, Москвою для розкладу української еміграції, чи Москва тільки толерує її на бажання самих підсоветських українців, які хочать, мовляв, «вирватися в світ» і не бояться вже ставити деякі вимоги, але з певністю можна твердити, що як тільки справа зустрічів виявиться небезпечною для окупаційного режиму, Москва заборонить всякі зустрічі. А лише в такому випадку, себто якби вони були небезпечними для Москви, вони можуть бути корисними для української національної справи.

5. «Реалітет» т. зв. політики коєкзистенції. У декого в цьому питанні виходить плутанина понять: мовляв, як не коєкзистенція, то тоді війна. Зовсім ні! Бути проти політики приязні з Советським Союзом, це ще не означає, що треба стояти за війну, якої сьогодні ніхто в світі не хоче і не потребує. Але якщо ця політика коєкзистенції, в розумінні приязні з Советським Союзом, набирає аж таких форм, як відомі зая-

ви, що Україна — це традиційна частина Росії, то хіба тяжко заперечити, що така політика коєкзистенції є для України шкідливою.

Колись Шевченко іронічно говорив, що нас усього навчить «мудрий німець». Тепер ми здобули собі ще мудріших учителів! І тому в нас розповсюджується призириле ставлення до тих, які «насмілюються» критично висловлюватися про західню політику коєкзистенції. Бо ж це, мовляв, політика потужної Америки і всього західнього світу, а тому ми нічого проти неї не вдіємо. Це, мовляв, просто смішно і неповажно «повчати» американців чи англійців, яку вони мають стосувати політику.

Звичайно, Америка чи весь західній світ можуть і роблять таку політику, яку вважають потрібною для своїх власних інтересів. Але якщо ця політика в якійсь мірі торкається українських інтересів, то ми маємо не тільки право, але й обов'язок висловити свій погляд перед політиками західнього світу. Маємо висловити цей погляд спокійно, без «повчань», без «лайок» чи вимог когось там з американських політиків усувати (бо в нас і це мало місце), але рішуче і твердо. Мимоволі пригадуються тут слова людини, яка не належала до нашого середовища, І. П. Багряного. В одній із своїх статей він писав: «Яку оцінку дістане концепція будь-якого пристосування до політики збереження Російської імперії й потурання тій політиці, хоч би та політика й була американська, чи навіть усього світу до купи складеного!»

Мусимо ясно собі усвідомлювати, що політика коєкзистенції — приязні з Советським Союзом, в своїй найдальшій консеквенції, іде до загварантування непорушності советсько-російської імперії, отже до знищення України шляхом проповідуваного КПСС «злиття націй». Чи ж не є нашим обов'язком виступити проти такої політики? Тим більше, що це ми можемо зробити не тільки в наших власних, українських інтересах, але і в інтересах тої самої Америки і всього західнього світу! Бо советсько-російська імперія — це загроза для Європи, а коли ця Європа стане жертвою Советського Союзу, тоді прийде черга на Америку. Чи ж ми не маємо поважних аргументів (а не «повчань»), щоб відстоювати політику допомоги поневоленим народам, а не приязні з їх поневолювачем!

Дехто каже, що шляхом політики коєкзистенції Захід «проникає» в Советський Союз і розхищує його режим. Ми до цього часу бачимо лише «проникання» комунізму на Заході, а не навпаки. Советський Союз хворіє на власні, внутрішні хвороби, а тому й мусів трохи стримати свою агресію супроти Заходу. Але — що буде далі, що буде, як Советський Союз переборе свої труднощі? В кожному разі, це небезпечно для Заходу перегони, бо він має чимало своїх труднощів і хороб. Господарська і всяка інша допомога для Советського Союзу зміцнює його і, може, дозволить перебороти його внутрішні труднощі.

Існує також думка, що політика коєкзистенції сприяє полегшенню режиму в Україні, бо при цій політиці натиск на Україну послаблюється. За «холодної війни» було, мовляв, куди гірше. Ми не бачимо, як політика приязні з нашим поневолювачем може сприяти послабленню натис-

ку на український народ. Все, що зміцнює нашого ворога, іде на нашу некористь. Натиск, може, послабшав через оті згадувані труднощі советської імперії. Але якщо її зміцнить політика коєкзистенції, то цей натиск може тільки збільшитися. Пригадаймо собі, що повний розгром українства в Україні розпочався після 1933 року, а ежовщина датується 1937 роком. Це був саме час розквіту тодішньої коєкзистенції поміж Заходом і Советським Союзом, коли в 1934 році Советський Союз був прийнятий до Ліги Націй, а цілий ряд західних держав нав'язував дипломатичні зв'язки з Москвою.

6. Релігійно-церковні справи. Стоючи на засадах толеранції поміж окремими віроісповідуваннями і церквами, треба, однак, вважати, що ці справи треба вилучити, так би мовити, з компетенції політичних чи громадських організацій. Бо то є справи, які належать в першу чергу до Проводів самих Церков і до їх вірних, об'єднаних в спеціально до цього покликаних організаціях. Треба, на жаль, ствердити, що розходження і дискусії в цих справах ідуть часом так далеко (і не тільки в останніх роках, але й раніше), що люди, які мають між собою розходження на відтинку релігійно-церковному, не сідають вже за один стіл, не бажають співпрацювати в справах політичних, громадських чи — і це найголовніше — загально-національних. От це і є найбільш небезпечне і загрожуюче в житті українців явище. Бо коли українці, що мають між собою розходження на ниві релігійно-церковній, перестають співпрацювати в справах загально-національних, то це послаблює наш національний фронт, а тоді з цього користує тільки наш ворог, Москва.

На цьому треба б закінчити зауваження на цю тему, якщо дотримуватися засади, що ці справи треба вилучити з компетенції політичних організацій. Зрештою, про них належить говорити глибше, основніше і детальніше, бо вони мають величезну вагу в нашому українському житті. Треба б ще тільки пригадати, що дискусії відбувалися як між самими православними, поміж ними, так і помж православними та українськими католиками.

Членство УНДС — це в своїй переважаючій більшості православні. Далі треба ствердити, що до православної Церкви належить, беручи загально, 95% українського народу. Тому, звичайно, ми на першому місці ставимо і шануємо в першу чергу Українську Православну Церкву та хотіли б, щоб у ній панував повний порядок і зникло розбиття.

Зважаючи, що поважний відсоток українців належить до Української Католицької Церкви, ми мусимо толерантно і з пошаною ставитися і до цієї Церкви. В останніх часах збоку деяких українських католицьких кіл чи часописів були необережні, нетолерантні і неприємні виступи супроти українського православ'я. На це треба давати відсіч, але відсіч спокійну, поважну і гідну. Недобре роблять ті українські православні, які — може почувавши себе слушно спровокованими деякими виступами католиків — переходять межі в полеміці і не рахуються з засадою толерантності, яка сьогодні зобов'язує у всьому культурному світі. В кожному разі, закиди одного українського часопису про ніби про-като-

лицьке наставлення УНРади — цілковито безпідставні, просто абсурдні. Щодо нас, то ми вважаємо, що в майбутній вільній і демократичній Україні перше місце займатиме історична Церква українського народу — Українська Православна Церква. Але Українська Католицька Церква, Українські Євангелицькі церкви, як і інші віровизнання (юдейське, магометанське тощо) мають тішитися повною свободою, толерантністю і пошаною.

Що робити далі?

Затруєна атмосфера неперебірливої полеміки, взаємних обвинувачень і конфліктів років 1964/65 викликала ніби загальний упадок духа серед українців у західному світі. Це викликає далішні наслідки: зневіра в швидку перемогу наших національно-визвольних прагнень. З цього тішиться Москва, яка починає, повторюємо, говорити про «розклад» української еміграції.

Тим часом, такі настрої зовсім необґрунтовані. Нічого не сталося такого, що давало б підставу твердити про погіршення нашої визвольної справи. Хтось ніби навмисно намагається пересварити українців між собою, загострювати їх взаємні конфлікти і допроваджувати до стану національного збайдужіння і зневіри. Хто цей «хтось» — не тяжко вгадати: ворожа агентура.

Навпаки: перспективи для перемоги й осягнення нашої мети — зовсім не безнадійні, вони покращали в останніх роках і будуть далі все кращати. Бо, повторюємо, російсько-советська імперія іде до свого неминучого упадку. Чого маємо зневірюватися ми, українці, якщо багато чужинців заповідають швидкий упадок Советського Союзу?! Юджен Лайонс в американському журналі «Рідерс Дайжест» за грудень 1965 року містить статтю, в якій пишеться про нагріваючу революцію в Советському Союзі. Про це саме говорить советський письменник Тарзіс, називаючи термін 5—6 років (хоч дехто не бере заяви Тарзіса серйозно, але...).

Деякі знавці справ Советського Союзу твердять, що розвиток подій в Советському Союзі піде еволюційним, а не революційним шляхом. Але це не так важно. Еволюція чи революція, але найголовніше, що розпочався процес падіння і він іде далі. Зрештою, що таке революція? Це тільки кінцева стадія еволюції, бо кожний революційний вибух попереджає еволюційний процес.

Залицання поміж Заходом і Советським Союзом у формі політики коєкзистенції не дасть ні одній стороні бажаних результатів. Обидві сторони хотять зміцнитися коштом другої. Але ці два режими не можуть вічно «співіснувати» поміж собою, бо вони докорінно відмінні. Це не значить, що має прийти до воєнного (тим більше атомового) удару, але це значить що хтось з двох перетриває в «перегонах» не на життя, а на смерть.

Не з якихось «сентиментів» до Заходу (який до цього часу не виявив особливих «симпатій» до справи визволення України), а беручи до уваги цілу низку внутрішніх розкладових процесів в Советському Союзі, ми вважаємо, що упаде російсько-советська імперія, а Захід «перетриває». В момент цього упадку поневолені неросійські народи будуть мати всі можливості, щоб

50-та Річниця

Наближається п'ятдесята річниця великих подій у Наддніпрянській Україні, коли почалася Українська Національна Революція 1917 року. За нею приходять інші п'ятдесятиліття: проголошення Української Народньої Республіки в листопаді 1917 року і її повної суверенності в січні 1918 року, Листопадовий чин і проголошення Західньої Области УНР в Галичині, національне ставання в Буковині і на Закарпатті, Акт Соборности, злуки українських земель в січні 1919 року. Поміж цими датами або безпосередньо після них приходять Крути, Зимовий Похід, Базар. Все це складається на традиції, національні святощі українства 20-го століття. На західньо-українських землях знаменні події відбуваються трохи пізніше, ніж у Наддніпрянській Україні, але зате західні українці, перебуваючи під ліберальнішим режимом Австро-Угорщини, прийшли більш підготованими (за винятком хіба Закарпаття) до нової доби в історії українського народу.

Врешті наближається і п'ятдесята річниця початку московсько-большевицької агресії на

здійснити свої національно-державні прагнення. І тоді на українство в західньому світі спаде ще одне і найголовніше завдання: своїми зв'язками, своїми заходами, своїми переконливими аргументами — досягти того, щоб західній світ сприяв українському народові, а не тим якимось прийдешнім силам в Москві, які, може, знову будуть пробувати врятувати єдність імперії. І також, щоб західній світ став по нашому боці, а не по боці тих чи тих наших інших сусідів, якщо вони захотять відновляти «кордони 1939 року». Словом, щоб не повторилася історія з років 1919/20, коли Україна кривавилася в боротьбі за незалежність і справжню демократію, а Захід озброював і посилав проти нас армію Денікіна-Врангеля або корпус Галлера. До виконання цього завдання мусимо вже тепер робити підготовчу працю. Якщо це завдання буде виконано, тоді українство в західньому світі віддасть найбільшу послугу Україні й українському народові.

Для виконання цього завдання мусить працювати і Український Національно-Державний Союз, що входить до Української Національної Ради, як складової частини Державного Центру Української Народньої Республіки. Ми вважаємо, що існування і дія цього Державного Центру, який лучить нас з часами діючої на українській території справжньої демократичної держави нашої — Української Народньої Республіки, улегшить українцям на Заході виконати завдання допомоги українському народові у прийдешні вирішальні моменти української історії. Якщо нашим гаслом є відновлення цієї справжньої української держави, Української Народньої Республіки, і якщо, віримо, це буде гаслом також українського народу на Батьківщині в той прийдешній вирішальний час, — то ми мусимо працювати й діяти під прапорами Української Народньої Республіки і під проводом її екзильного Державного Центру!

Україну, що закінчилася окупацією нашої новітньої держави — спочатку її найбільшої частини, а згодом, після другої Світової війни, майже всієї етнографічної української території.

Українці на Батьківщині не зможуть ані належно відсвяткувати великих дат нашої недавньої історії, ані навіть правдиво насвітлити тих минулих подій. Навпаки, вони будуть невідомими свідками, більше навіть, учасниками того, як советсько-московська пропаганда возвеличуватиме 50-ліття «визволення» українського народу «старшим російським братом» і встановлення в Україні т. зв. Української Радянської Соціалістичної Республіки та обливатиме брудом і фальшуваннями добу Української Центральної Ради, добу Української Народньої Республіки разом з її провідними особами. Отже, обов'язок гідного відзначення великих національних дат спадає і цим разом на українців, що перебувають у західньому світі.

Очевидно, як і щороку, з приводу національно-державного Свята 22 січня відбуватимуться урочисті Академії з промовами й рефератами, із спогадами учасників тих подій, з концертами тощо. Але не вистачить, щоб 50-ліття було відзначене лише більш урочистими, як звичайно, академіями, з'їздами, конгресами. Вже настав час, коли обов'язком вільних українців є дати й організувати цілі студії тої славної доби української історії. Отже, на наш погляд, треба було б влаштувати спеціальні студійні семінари чи комісії, які мали б зібрати не тільки спогади ще живих учасників тих подій (на жаль, в багатьох випадках спогади не мають об'єктивного характеру), але й документи, закони, розпорядження української влади та проаналізувати й хронологічно укласти різні факти з тої доби, що могло б спричинитися до уложення, так би мовити, Літопису Української Національної Революції, яка мала б бути видана українською і чужими мовами. За це вже тепер треба братися, бо це праця дуже поважна, яка вимагає багато часу, фінансових засобів і, передовсім, відповідних кваліфікованих фахівців. Таке завдання могли б взяти на себе наші наукові установи — УВАН і НТШ, в порозумінні з громадськими центрами та політичними угрупованнями, в першу чергу в порозумінні з Державним Центром Української Народньої Республіки в екзилі. Інше завдання — подбати про те, щоб цією справою зацікавилися чужинці, щоб вміщувалися в чужинецькій пресі різних країн статті з правдивим насвітленням української визвольної боротьби, щоб влаштовувалися для чужинців реферати і т. і. Так само прийшов уже час, щоб поважно проаналізувати, що дав Україні вже майже 50 літ триваючий режим московсько-большевицької окупації. Хоч про це і в українській, і в чужих мовах з'явилося вже чимало творів, проте треба все це уняти в цілість, щоб показати чужинецькому світові злочини большевицької Москви супроти України та її народу.

Але перед тим, як братися за технічний бік справи, необхідно ясно собі усвідомити, що і як

збираємося ми святкувати в 50-ліття національної революції, завершеної актами самостійності і соборності 22 січня 1918 і 1919 років. Дехто вважає, що події з років 1917/20 вже «припали порохом», що життя пішло наперед, а тому й наші святкування, скажімо, Актів 22 Січня вже перестаріли. Дехто заходить ще далі і твердить, що гасло відновлення Української Народньої Республіки — це «реставраційне гасло», за яким не підуть українці на Батьківщині, бо, мовляв, воно закликає повертатися «назад», а кожний народ повинен йти не назад, а вперед по своєму історичному шляху. Одним словом, треба шукати нового, а не пробувати відсвіжувати давнє і перестаріле.

На це можна б було відповісти і довго, і коротко. Виберемо другу методу, бо то є речі більш-менш відомі і не вимагають ґрунтовнішого обосновування. Чи справді Акти 22 Січня і доба національної революції та Української Народньої Республіки — це тільки спогади, тільки традиції, яких треба покласти до музею і починати творити щось нове?

Оповідаять, що ще й до цього часу в різних країнах західного світу від часу до часу відбуваються збори російських монархістів, російської аристократії, колишніх офіцерів царської армії тощо, які мріють про те, що повернуться ще в Росії часи царя-батюшки, землю віддадуть колишнім поміщикам, фабрики фабрикантам і настане знов «порядок і блаженство» в «єдиної невідомої» Росії під високою рукою якогось нового Романова або новоявленого російського Наполеона. Оце, розуміється, перестаріле і навіть смішне. Але — що це має спільного з традиціями УНР, під гаслами якої йшла боротьба українського народу за свободу і незалежність!

В кожній нації є національні цінності, які ніколи не перестаріються. Чи перестаріється в Америці Декларація Незалежності, Велика Хартія Свободи в Англії або Декларація Прав Людини у Франції? Ні, вони хіба лише відповідно модифікуються в залежності від нових обставин життя і поступу цивілізації. Особливо ж це торкається тих народів, які ще борються за своє визволення і не досягли, через зовнішні обставини, того, що намітили їх національні Акти.

Український народ в 1917 році, під проводом Центральної Ради, а згодом Директорії УНР, почав творити нове, вільне життя у своїй молодій незалежній державі, яка цілком відповідала тій Україні, про яку мріяв великий Шевченко. **Але той процес був незавершений, він був штучно спинений зовнішньою силою, московськими більшовиками, які не дозволили розвинутися всім основам, заложеним при поставанню Української Народньої Республіки.** Молода українська держава, в тяжкій боротьбі з ворогами на всі боки, не могла завершити того культурного, господарського й соціального ладу, якого вона прагнула. Звичайно, за доби нашої національної революції були «червоні шаравари», «оселедці» і вишивані сорочки, але не вони були істотними: то була тільки необхідна данина історичним, романтичним спогадам. Це вони належать до музею і до народніх свят. Але ніколи всі ті політичні, економічні, соціальні, релігійні й інші громадянські свободи, що їх впроваджувала в життя доба Української Народньої Республі-

ки. **Отже, святкуючи 50-ліття доби Української Народньої Республіки і прагнучи її відновлення, українці зовсім не йдуть назад. Вони йдуть вперед, бажаючи повернутися до того стану, який гарантував всебічний розвиток українського національного життя і який був штучно, зовнішньою силою перерваний.**

А що приніс Україні окупаційний московсько-советський режим? Не будемо в короткій статті повторювати всім відомі жахливі факти. Скажімо коротко: на вістрях червоноармійських багнетів Москва принесла в Україну режим національного, політичного, релігійного, господарського і соціального поневолення та колоніального визиску. Скинути цей режим — це знову ж таки не йти назад, а йти вперед. І це не значить, що визволений український народ усуне абсолютно і відразу всі ті інституції, які сьогодні існують в Україні. Є там чимало і позитивних речей, які треба, може, тільки відповідно змодифікувати й надати їм національного, замість «інтернаціонального» змісту. Є там, безумовно, й здобутки, напр., в ділянці української культури. Але, якщо ці здобутки є, то чия в цьому заслуга? Чи Москви, чи окупаційного режиму, що панує в Україні? Нічого подібного! Ці здобутки — це заслуга українських патріотів, які безперечно діють на нашій Батьківщині і які ці здобутки з тяжким трудом виборювали, виривали від окупаційного режиму, нерідко оплачуючи їх своїм життям, коли Москва обвинувачувала їх у «буржуазнім націоналізмі».

Якраз тепер можна твердити на підставі відомостей, які приходять звідтіля, що в Україні відроджується легенда визвольної боротьби, легенда Петлюрівства і Української Народньої Республіки. І в цьому немає нічого дивного. Після започаткованої Хрущовим десталінізації, Москва почала реабілітувати різних українських письменників або українських комуністів, яким закидалося, що вони «буржуазні націоналісти», вороги народу, зрадники і т. д. Особливо молодше українське покоління хоче дошукатися цілої правди. Якщо це неправда, що ворогом народу був такий чи інший діяч з 20-х чи 30-х років, то чому не йти далі, чому не прийти до переконання, що й діячі УНР зовсім не були ворогами народу, а лише українськими патріотами? Але їх і досі проклинає Москва, проклинає також гетьмана Івана Мазепу — і то за ті самі ніби «гріхи», за які ще недавно проклиналися українські комуністи або радянсько-українські письменники, що їх винищала, а тепер «реабілітує» більшовицька Москва!

Якщо українці перед, а особливо після революції 1917 року масово признавалися до «мазепинства», що його проклинала царська Москва, то чому ж, беручи логічно, тепер, а особливо в момент падіння советсько-російської імперії, українці не можуть признаватися до Української Народньої Республіки і до «петлюрівства», що їх проклинала і проклинає Москва советська?!

Доба Української Народньої Республіки — це не тільки спогади, не тільки традиції. **Це також прагнення і мета українців, що перебувають на Батьківщині. Отже, — це сучасність, і, найголовніше, майбутнє.** А це зумовлює нашу поставу до 50-ої річниці, яка наближається.

Чи можлива друга революція в Росії?

Під таким наголовком надрукована стаття відомого американського публіциста Лайонса у збірнику «Рідерс Дайжест». На це питання автор дає позитивну відповідь. При тому він покликається на інших авторів, які теж вважають можливою нову революцію в СРСР. Неможна тут не згадати також передбачення російського письменника Тарсиса, якого за антирадянські виступи у Москві було посаджено в психіатричну лікарню, а тепер чомусь випущено за кордон. В розмові з журналістами у Лондоні він заявив, що більшовицький режим протримається не довше п'яти років.

Взагалі увесь світ тримається погляду, що в СРСР відбуваються важливі зміни — відхід від гасел і програми жовтневої революції. Крайні напрямки в комунізмі, як наприклад китайський, трактують ці зміни як зраду марксизму-ленінізму. Прихильні до Москви компартії стримуються від критики, але й серед них прориваються часом тривожні натяки на небезпеку переродження більшовицького режиму.

Політика США щодо СРСР побудована сьогодні на вірі в його швидкий відхід від ідей світової революції і переродження в російську національну державу (якою він власне ніколи не переставав бути).

На конференції німецьких професорів-соцетологів у Туцінгу на початку березня відомі дослідники більшовизму Левенталь і Майснер ствердили теж відхід СРСР від ідей світової революції, тобто комунізму. Яскравим показником цього, на їхню думку, була вже розв'язка Хрущовим кризи на Кубі й берлінської кризи. (Див. «Зюддойче Цайтунг», 9. 3. 66, стор. 7).

Для української політичної еміграції дуже важливим є проаналізувати ті зміни, які відбуваються в СРСР і відповісти на поставлене вгорі питання — чи ті зміни можуть закінчитися революцією.

Революцію викликають певні політичні, соціальні чи ще й національні протиріччя в даній країні. В 1917 році революцію в Росії започаткувало повстання петроградських робітників і солдатів (переодягнених в шинелі селян). Це повстання породило демократію, а в умовах демократії відразу постали могутні національно-визвольні рухи, які закінчилися розвалом імперії. Отже, три чинники призвели до розпаду Російської імперії в 1917 р.: демократична революція, соціальна революція і національно-визвольні революції поневолених народів. Тут дуже важно підкреслити, що Російська імперія розпалась після встановлення в ній демократичного ладу.

Немає сумніву, що перемога в СРСР демократії призвела б теж до його розпаду і виділення з нього самостійних національних держав. Бо досить тільки уявити, що сталося б, коли б українці і інші народи СРСР дістали свободу слова і свободу самоорганізації.

Радянському Союзові властиві фактично ті самі протиріччя, що були властиві і царській Росії, тобто — політичні, соціальні і національні. Отож розглянемо докладніше ці протиріччя в СРСР.

Питома вага кожного з них інша, ніж перед 1917 роком. От, наприклад, протиріччя політичні, боротьба за демократію. Тепер розстановка політичних сил в СРСР в цьому відношенні зовсім інша, ніж була в дореволюційній Росії. Тоді вся передова Росія хворіла на демократизм і перед у боротьбі за демократію вели росіяни. Вони робили демократію в цілій імперії політичною модою. Демократичними ідеями була просякнута царська бюрократія, цілий режим самодержавства.

Тепер демократичні тенденції в російському суспільстві слабші, ніж в передреволюційній Росії. Вони стримуються страхом розвалу імперії. Кожен політично думаючий росіянин знає, що демократизація СРСР означала б розпад його на самостійні національні держави. І далеко не кожен росіянин готовий в ім'я демократії пожертвувати цілістю імперії. Згадаймо, як послідовний російський демократ Керенський заявив був під час другої світової війни, що краще не подільна Росія під сталінською диктатурою, ніж розпад імперії. Те саме сказав і монархіст Денікін, який не злякався залишити Росію під комунізмом аби тільки не допустити визволення поневолених нею народів.

Отож російська демократія сьогодні більш звужена, ніж перед революцією. Вона боїться розпаду СРСР. Це чудесно розуміє ЦК КПРС і тому посилено грає на російському шовінізмі, вірячи, що він убереже більшовицьку диктатуру від демократичної революції. Більшовизм не може сьогодні існувати без роздування великодержавного шовінізму, без нещадної боротьби з українським, узбецьким, грузинським і всяким іншим «буржуазним націоналізмом», тобто національно-визвольним рухом.

ЦК КПРС мобілізує проти українського і всякого іншого «сепаратизму» не тільки могутні партійні й державні апарати, але й російську інтелігенцію, цілу російську суспільну опінію. При чому не без успіху. Інтернаціоналістичні настрої в партійних і радянських апаратах, а також серед російської інтелігенції, прищеплювані їм на першому етапі революції, після Другої світової війни зовсім розвіялися. Сьогодні сам ЦК КПРС став штабом російського імперіалізму. Він прищепив кожному партійному активістові і кожному російському інтелігентові тверде уявлення, що Україна, Білорусія, Азербайджан, Туркменія і так далі є невід'ємними частинами СРСР, що усюди в СРСР російська мова повинна бути «общепонятной» і навіть більше — «вторым родным языком».

Але демократія є продукт соціальної революції, а не навпаки. Отож роллю демократії в СРСР вирішуватимуть не партійно-державні апарати і не російська інтелігенція, а могутні соціальні процеси в народі. Повстання в Петрограді в лютому 1917 року почалося без участі російської демократії. А певна її частина (наприклад, кадети) перелякалися народної революції і намагалася змовитися проти неї з самодержавством. Проте революція таки прийшла і розгорнула дорогу такій демократії, яка уможливила створення української держави.

Тут важно розібратися, чи існують в СРСР такі соціальні протиріччя, які породили б революційну кризу.

За ідеологією КПРС в СРСР немає антагоністичних класів і немає соціальних протиріч. Суспільство складається ніби тільки з робітників, колгоспників і народної інтелігенції. Проте соціальні контрасти в СРСР більші, ніж в капіталістичних країнах. В 1965 році пересічна заробітна плата робітників і службовців становила 95 карбованців на місяць або 54 копійки на годину. За офіційним курсом це дорівнює 60 американським центам. В США пересічний годинний заробіток індустріального робітника становить 2 долари 64 центи, у Швеції один dollar 51 цент, у Великобританії 1 dollar 20 центів, в Західній Німеччині один dollar чотири центи, у Франції 73 центи. І так далі.

Але це офіційний курс. На чорній біржі у Москві ціна долара коливається від 5 до 10 карбованців. А це є показник того, що купівельна спроможність карбованця низька, а значить, реальна радянська заробітна плата нижча шестидесяти центів на годину.

За новою п'ятирічкою пересічна заробітна плата в СРСР збільшиться у 1970 році на 20 відсотків, тобто на годину становитиме (за офіційним курсом) 72 американські центи. Це значить, що вона не досягне сьогоднішнього рівня більшості європейських країн.

Доходів колгоспників радянська статистика не подає. За підрахунками західних дослідників заробітки колгоспників становили два роки тому 30 карбованців на місяць. Нині вони ледве доходять 40 карбованців.

Радянські робітники й колгоспники знають, що їхній життєвий рівень набагато нижчий європейського. З другого боку партійна пропаганда їм підказує, що СРСР друга в світі після США країна рівнем індустріального розвитку. Щодо продукційності праці СРСР перевищує усі європейські країни і поступається лише США. Отож в СРСР є всі передумови для підвищення життєвого стандарту принаймні до європейського рівня.

З другого боку в СРСР існують соціальні групи, які живуть не гірше як мільйонери в капіталістичних країнах. Вони мають зимові й літні резиденції, вілли на курортах, люксові авта й літаки до диспозиції, усі мислимі розваги й насолоди. Радянські робітники й колгоспники, радянська інтелігенція знають про це. Ніхто ні в народі, ні навіть на верхах не вірить у побудову комунізму.

Отож в народі зростає гнів проти нової панівної класи — партійної верхівки. Сьогодні цей гнів проривається у різних формах економічного бойкоту — в зрості браку промислової продукції, в швидкому зношуванні заводських і сільськогосподарських машин, в ігноруванні партійних програм і закликів тощо. Завтра це може виявитися у більш гострих акціях. Власне страйки й повстання трапляються й тепер, як, наприклад, пару років тому на металургійному заводі в Теміртау (Казахстан), чи повстання голодних мас у Новочеркаську. Але то явища поодинокі й локальні.

Та найбільш небезпечними для більшовизму протиріччями є національні змагання поневоле-

них Росією народів до незалежності. Питома вага цих протиріч незрівняно більша, ніж перед революцією 1917 р., коли поневолені народи фактично ще спали. Тепер вони мають позад себе державну незалежність, завойовану й придушену більшовизмом. Більшовизм сам створив для себе нестерпні протиріччя: з одного боку він постійно декларує суверенність України і інших союзних республік, з другого боку він нещадно русифікує й асимілює їх.

Кожен письменний українець в УРСР може тільки з огидою читати в статті В. Сергієнка й І. Климчука «Під чорним прапором антикомунізму», надрукованій у ч. 2 «Комуніст України» за лютий 1966 р. і скерованій проти української еміграції, наприклад таке: «Українська РСР є суверенною національною соціалістичною державою, яка добровільно і на рівних засадах об'єдналася з іншими радянськими республіками». Кожен українець бачить, як у цій «національній державі» навіть мова її народу «добровільно» вигнана з державних установ, з міст, і приречена на безперспективність. А уряд цієї «суверенної» держави мусить питатися у Москви дозволу, наприклад, скосити в якійсь області зелену пашню на корм худобі через поганий урожай, як це було ще недавно за часів Хрущова. До речі, за Брежнєва-Косигіна права союзних республік ще більш урізані. Така підступна забріханість з суверенною національною державою більше обурює й піднімає на спротив, ніж одверте поневолення.

Більшовицьке керівництво добре знає, що ніхто в СРСР не вірить у дружбу народів із «старшим братом» на чолі й його «другою рідною мовою», як основою культурного розвитку усіх народів. Тому ЦК КПРС свідомо узяв курс на панування російської нації, забезпечуючи їй не тільки культурні, але й матеріальні привілеї. Досить нагадати, що пересічна зарплата в 1965 році в цілому по СРСР була, як уже сказано, 95 карбованців, а в Україні 92 карбованці. З чого ясно, що в самій РСФСР вона була вища ніж 95 карбованців. Або — грошеві доходи колгоспників в розрахунку на один колгоспний двір становили в 1963 році на Україні 865 карбованців, а в РСФСР 1041 карб. Одна державна пенсія припадає на Україні на 11 осіб, а в Росії — на 8 осіб. І так далі.

Усі названі вище протиріччя радянської дійсності — політичні (боротьба за демократію), соціальні (боротьба робітників і селян проти експлуатації) і національні (боротьба за національну свободу) найбільш сконцентровані в поневолених Росією націях. Тому досить тільки невеликого землетрусу в центрі, щоб імперія тріснула й розсипалася. Але ніхто не може назвати час, коли це станеться.

Майстер революції Ленін писав перед жовтневим повстанням у Петрограді, що революція приходить тоді, коли народ уже не хоче, а уряд уже не може. Народи СРСР не хочуть бути поглиненими російським імперіялізмом. Але Москва поки що може тримати їх в поневоленні. Проте наша доба дуже протирічна, непевна й нестабільна і революційна криза в СРСР може прийти дуже скоро.

Поневоленням Росією народам великої певності надає той факт, що всюди в світі зникає на-

Перед Сесією УНРади

Сесія Української Національної Ради, що має відбутися в близькому майбутньому, з уваги на розвиток внутрішньо-українських справ, набирає винятково важливого значення. Серед тих подій на перше місце висувається смерть Президента УНР, що робить вибір нового Президента винятково актуальною справою. Похорон Президента, Д-ра Степана Витвицького, і так рідке в нас духове поєднання усіх середовищ над гробом Покійного виявило надзвичайну вагу уряду Президента для українства в цілому світі, а також значення того політичного тіла, що стоїть за особою Президента — Української Національної Ради.

У зв'язку з майбутньою сесією УНРади в нашій пресі вже з'явилося чимало статей про потребу реорганізації УНРади. Багато дискусійників вказує на те, що організаційна структура УНРади не є досконалою і для направи хиб в УНРаді вже запропоновано багато рецептів. Ми не збираємося тут доказувати, що теперішня структура УНРади є досконалою, але мусимо пам'ятати, що жодний парламент у світі не має ані досконалої виборчої ординації, ані навіть досконалого внутрішнього регуляміну. Клопоти таких старих демократичних народів з їх парламентами, як Британія або Канада, є яскравим прикладом цього. Тим більше це відноситься до нашого передпарламенту, яким є УНРада.

Найчастішими закидами, що раз-у-раз повторюються на адресу УНРади, є, що вона не досягнула повної консолідації усіх наших політичних середовищ і що вона не є у своєму теперішньому складі відбиткою дійсного співвідношення внутрішньо-українських сил на еміграції і саме це, мовляв, і стоїть на перешкоді «сильним» організаціям включитися в систему УНРади.

Якщо йдеться про так багато разів дискусювану проблему консолідації, то кожна політична установа — а такою є УНРада — може існувати тільки при передумові дотримання певних політичних принципів. Таким засадничим принципом для УНРади є, напр., традиція і ідея Української Народньої Республіки. Якщо деякі наші політичні середовища як передумову приступлення до УНРади висувають домагання занехання ідеї УНРеспубліки і прийняття нової політичної концепції — УССР, «як реальної держави українського народу», то очевидно, усякі дальші розмови про консолідацію з такими політичними середовищами є зайві. На цю тему було написано вже досить багато в нашій пресі і немає потреби розводитися тут довше.

УНРада не має заміру і не може бути «відбиттям» співвідношення політичних сил на еміграції і не хоче репрезентувати українського громадянства на місцях його поселення. Для того є інші наші центральні організації в кожній країні. Але наше громадянство в країнах свого поселення вже не раз підкреслювало своє пов'язан-

ня і лояльність до законів країн нашого поселення. УНРада, очевидно, не може мати жодних амбіцій говорити в імені американських, канадських, австралійських чи яких інших громадян. Але УНРада мусить промовляти в імені громадян Української Народньої Республіки, окупованої тепер чужоземною силою. Це, здавалось би, такі ясні і прості правди, проте раз-у-раз зустрічаємося з непорозумінням в тому напрямі і з переплутанням засадничих понять навіть зі сторони високопоставлених осіб, що повинні б розуміти ці справи. Нещодавно при посвяченню пам'ятника Шевченкові у Вашингтоні ми зустрілися з фактом, що Президентові УНР було запропоновано «промовляти в імені усіх політичних середовищ на еміграції» і як передумову того висунуто домагання, щоби Президент сам собі домовився в тому напрямі з тими політичними еміграційними середовищами.

Можна, очевидно, поставити прагматичне питання, чи УНРада є в теперішньому своєму складі відбиттям тих політичних сил, що діють тепер в Україні. Ми думаємо, що ні. Бо ж ніхто з нас не може знати дійсного співвідношення тих сил в Україні, але й про існування таких організованих політичних сил мусимо говорити тільки з великим зестереженням. УНРада напевно не має заміру репрезентувати офіційної політичної сили в Україні, бо ж більшість нашого громадянства вважає ту силу репрезентантом окупаційного режиму, дарма, що дехто поборжно вірить, що саме звідти вийдуть месники України. Але УНРада репрезентує тих нечисленних відомих і невідомих вояків і борців за ідею Української Народньої Республіки, що гинули під Крутами, в Зимових Походах і нечисленних інших полях боїв за ту саму ідею. Вона репрезентує всіх тих, які сьогодні в Україні носять ідею УНР у своєму серці. Вона промовляє також в імені тих відомих і невідомих борців за ідею УНР на міжнародньому полі, як тих, що вже від нас відійшли, так і тих, що ще живуть і боряться за українську правду.

Що ж до наших «сильних» організацій на місцях нашого поселення, що мають амбіцію репрезентувати «50%» еміграції чи й українського народу, то, на превеликий жаль, жодна з тих наших організацій не зуміла вийти з обіймів свого провінційного гетто. Якраз навпаки: наші «сильні» партії завзято змагаються за інтегральність і непорушність своїх провінційних мурів, якими вони з власної волі обгородили себе довкола; вони, ці організації, не мають жодної амбіції розбудуватися до всеукраїнського значення ані фактично, ані навіть теоретично. Варто приглянутися до наших часописів останніх років, що стоять під впливом «сильних» організацій і прочитати усі наші «патріярші» дискусії, щоби переконатися, як далеко ми стоїмо від загальноукраїнської проблематики.

Нам довелося також чути таку дивовижну думку, що ось, мовляв, тому що УНРада не є тим, чим ми її хочемо бачити, тому треба на майбутньому Світовому Конгресі Вільних Українців вибрати іншу, «репрезентативну» УНРаду. Очевидно, немає найменшого сенсу дискуту-

ціональне й колоніальне поневолення, що єдиною тюрмою народів залишилася Росія. Важко припускати, що для неї одної історія зробить виняток.

вати з такими дивовижними думками, але усім, які мріють про «вибір» УНРади на Світовому Конгресі Вільних Українців радимо звернутися безпосередньо до представників підготовчих комісій цього Конгресу, що є, як відомо, в руках ПАУК, щоби переконатися, наскільки фантастичними і нереальними є ці мрії.

Дальшими сугестіями у зв'язку з пропонуваними реформами в УНРаді є, «дати голос безпартійним», або ж «покликати до УНРади представників наших церков» чи «наукових установ». В кожній з цих сугестій є своєрідне непорозуміння. Хто це є «наше безпартійне громадянство»? Ми знаємо багатьох з цього громадянства, що відійшло цілковито у привату і займається справами, що не завжди дадуться виложити на папері. Чи це значить, що ми маємо відсунути від політичного життя тих, що ціле своє життя присвятили українській справі, а маємо покликати до голосу саме тих, що нічого ніколи не робили і не роблять і що є фактично злишнім баластом нашого національного життя? Або ж інакше: як це покликати до УНРади «представників безпартійного громадянства»? Якщо вже говоримо про представників якоїбудь групи громадянства, то невідмінно маємо на думці організацію чи установу, що уповажила б дану одиницю репрезентувати погляди цієї організації чи установи в даному випадку. І якщо наше «безпартійне громадянство» хоче бути репрезентованим і мати голос в якійсь справі, то невідмінно воно мусить організувати «партію безпартійних» (щось, як було в поверсальській Польщі «Безпартійни Блок Спупраци з Жондемом»). Іншого виходу для безпартійних немає, бо ж хіба ніхто з оборонців прав «безпартійного громадянства» не уявляє, що УНРада перед Сесією має видати заклик до усіх «безпартійних» масово поспішати на сесію УНРади?

Що ж торкається «представництва церков», що мало б нібито бути заступлене в УНРаді, то ми дуже сумніваємося, чи наші церкви погодяться б на таку пропозицію участі в сесіях на-

шого передпарляменту і брати на себе відповідальність за розвиток політичної думки. Наші церкви, як це ми бачимо, мають досить клопоту зі своїми внутрішніми проблемами, щоби могли дозволити собі на люксус участі в політичному житті. Врешті, будьмо щирі зі собою: чи представники наших церков могли б внести на сесію УНРади (при їх евентуальній участі) духа «єдності, ціломудрія і смиренномудрія»? Можна дуже сумніватися в тому. Наші церкви мусять вже тепер молитися про власну внутрішню консолідацію, якої вони не мають, отже якже ж вони могли б дати від себе те, чого не мають? Президія і Виконавчий Орган УНРади проголосили нещодавно звернення до українського громадянства «Про релігійну толеранцію». Чи це звернення не є, часами, прикритим упізнанням проводів наших церков? Чи під цим зверненням не повинні б стояти підписи радше наших архиєреїв, аніж «безбожних соціалістів» з УНРади? На превеликий жаль, наші церковні проводи не мають часу думати над такими справами, як релігійна толеранція, бо ж мусять опрацьовувати нові канони, коли можуть, а коли не можуть зустрічатися «відлучені» з «невідлученими», а наша «патріярша» дискусія викликала глибокий несмак і радше розбиття в середині нашого громадянства, замість єдності, якої ми так прагнемо і за яку ми так молимося в наших церквах.

Ось такі думки насуваються нам перед Сесією УНРади у зв'язку з тими голосами, які довелося нам чути чи читати перед цією подією всеукраїнського значення. Ми хотіли б, щоби важливість цієї події була усвідомлена не тільки тими представниками наших політичних партій, що братимуть безпосередню участь в Сесії, але усім нашим «партійним» і «безпартійним» громадянством. Ми хотіли б також, щоби члени УНРади знали, що на них в часі Сесії будуть звернені очі усього нашого громадянства, а те громадянство в цілому світі мусить знати, що від тої моральної і матеріальної підтримки, яку ми дамо УНРаді, залежить і залежатиме успішність її праці в майбутньому.

М. Ковальський

СИМОН ПЕТЛЮРА

(У 40-ві роковини його смерті)

Коли в роковини трагічної смерті Пана Головного Отамана СИМОНА ПЕТЛЮРИ ми згадуємо цю величну постать, то на думку приходить не тільки велич і значіння цієї постаті для України, але й заповіт його для нас, сучасників, і для майбутніх поколінь.

Україні не бракувало і не бракує великих постатей в її історії, давній і недавній. Але у XX-му столітті постать Симона Петлюри є єдиною, що піднялася понад ті імена, які приймали участь у визвольному рухові двадцятих років цього століття. Сталося це тому, що в особі Симона Петлюри, як у призмі, сполучилися усі проміння українського національно-політичного спектру.

Кажуть, що Симон Петлюра не був військовим по своїй формації, але серед українського

воєцтва тих часів ніхто не мав такої популярності, як Симон Петлюра. А такі військові авторитети, як генерал-полковник Юнаків, колишній професор російської академії генерального штабу, а за часів УНР Голова Вищої Військової Ради, як генерал-полковник Дельвіг, у старі часи фактичний інспектор всієї артилерії російської імперії, як ген. Сінклер, як ген. Михайло Омелянович-Павленко та багато інших наших військових — без виборів обрали Симона Петлюру своїм зверхнім вождем.

Кажуть, що Симон Петлюра не готувався до політичної роботи, хоч і був активним членом Револьюційної Української Партії, яка у 1900-му році в програмі своїй поставила першою точкою вимогу здобути самостійність України. А в ті часи усі видатні наші політичні і культурні дія-

чі, як Сергій Єфремов, Вячеслав Прокопович, Максим Славінський, Михайло Грушевський, Валентин Садовський, Андрій Лівіцький, Кость Мацевич, Олександр Лотоцький, Євген Чикаленко, Іван Рудичів, Григорій Довженко — себто люди різних політичних напрямків, усі ці корифеї, які готували ґрунт для постання Української Держави, визнали Симона Петлюру за носія синтези української політичної думки і цінили його авторитет.

Що ж то за таємнича сила була в Симона Петлюри, яка притягала людей до нього? Що ж то за секрет його вдачі, що впливав і на окремих людей і на мільйонові маси українського народу? В чому ж загадка його колосальної популярності ще й тепер?

Не зважаючи на багато творів, виданих про особу Симона Петлюри — цих творів ще не досить для всебічного освітлення його постаї.

Розум? Геніяльність? Безмежний патріотизм і безкрая любов до рідного краю? Безумовна жертвенність для національної справи? Безстрашність у рішучі хвилини?

Ці всі риси можуть бути у військовика, у вченого, у політика. Але у Симона Петлюри було щось і іншого, що зробило його своєрідним маяком, який до себе притягував енергію оточення у ті бурні часи нашої національної революції.

Так, Симон Петлюра, ставши на чолу Української Держави у 1919 році, став водночас і універсальним, всеоб'ємлюючим магнітом українських творчих сил. Здійснилося передбачення знаного українського вченого Хведора Вовка, який у Москві десь у 1911 році, пізнавши молодого Симона Петлюру, сказав своєму оточенню: «Симон Петлюра з того тіста, з якого виходять вожді...»

Справді, Симон Петлюра схоплював глибоко і швидко кожен проблему, яка ставала на порядок денний. Досить прочитати чи його листи, чи його статті, щоб побачити, як синтетично короткими і зрозумілими реченнями представляв ту чи іншу проблему і як зразу ж давав він ясну і точну відповідь на неї. Не був ані мрійником, ані фантастом.

Симон Петлюра був виявом постійного душевного руху, виявом і зразком невтомної енергії, що була живим і потужним ключем з надр його істоти. Він ніколи не впадав у зневіру навіть у самі тяжкі моменти нашої боротьби. Справді Симон Петлюра був символом невтомного руху, випромінюванням творчої енергії. І в цьому секрет його значіння, його ролі, його популярності.

Вийшовши з надр народу, Симон Петлюра тримався того народу, він глибоко розумів усі складні психічні процеси, що зродилися в момент революції 1917-го року. Але він чудесно розумів, що треба робити сьогодні, а що завтра. Симон Петлюра зразу ж побачив небезпеку з боку нової Москви, що стала демократичною, але зосталася імперіялістичною. І Симон Петлюра кидає партійні засідання, суперечки і дискусії, а береться до творення українських військових частин для оборони України. І Жовтневе повстання большевиків доказало правдивість передбачень Симона Петлюри.

Так, Симон Петлюра бачив далеко наперед. Ще на Україні у 1920 році, за його ініціативою, Українська Національна Рада виробила і прийняла

закон про «Тимчасове Верховне Управління УНР». Там був пункт про те, що на випадок, як Голова Держави помер, чи не може виконувати своїх обов'язків з огляду на затяжну хворобу, то обов'язки Голови Держави переймає Голова Ради Міністрів УНР. Отже цей пункт поміг у майбутньому дотримати, щоб нитка української державності не перервалася і щоб легальність української державності безперервно тривала у майбутнє. Завдяки цьому законі легальне існування нашого Державного Центру УНР дотрималося аж до 1948 року, коли було перебудовано цей Державний Центр, і завдяки цьому законі маємо непорушні підстави для дальшого існування цього Державного Центру. Тяглість української державності, завдяки передбачливості Симона Петлюри, забезпечено на майбутнє.

Вийшовши на еміграцію в кінці 1920 року, Симон Петлюра, по невдачі другого Зимового Походу у 1921 році, ясно побачив, що хоч збройний етап боротьби за Державність було закінчено, але боротьбу саму не закінчено. Тому звертає він увагу на те, щоби наше воєцтво було організоване на еміграції, щоб не забувало своєї ролі в майбутньому, щоб передавало наступникам традиції збройної боротьби за волю України. За його ініціативою постали перші об'єднання бувших українських воєнків в Польщі, в Чехії, в Румунії, а пізніше, вже після його смерті, і у Франції.

Побачивши, як мало знають про Україну у світі, а зокрема в Європі, з силою натискав він на те, щоби наші люди, розкидані світами, пробивали шлях для зрозуміння української ідеї, щоб шукали симпатиків і приятелів для України, щоби творили культурні цінності, варті уваги для культурного західного світу.

Він цікавився всіма сторонами життя української еміграції. То його невтомний і непоборний душевний рух одкривав перед ним майбутнє. І то майбутнє не мрійницьке, не рожеве, не романтичне, а майбутнє жорстокої боротьби з жертвами, з трагедіями, із втратами, але творче майбутнє, шлях до якого мусить бути карбований зусиллями і дією.

У своєму слові про 22-ге Січня в «Тризубі» 1926 року писав він:

«Шлях кожного народу густо кропиться кров'ю. Своєю і чужою.»

Боротьба, зусилля, жертва, втрата. Не може бути перемоги без боротьби, без жертви, без втрати!

Це слово його з нагоди 22-го Січня — сьогодні для всієї України стає постійно-актуальним заповітом. Заповітом для всіх — і там, на Україні суцїх, і нам, що перебуваємо на чужині, у вільному світі!

Цей його заповіт, людини, що пролила власну кров, що принесла сама найвищу жертву — своє життя — це є заклик боротися далі, видавати далі зусилля, присвятити наше життя для визволення нашої Батьківщини від ворога.

Пам'ятаймо, що лише тоді Дух Великого Симона Петлюри заспокоїться, коли Україна стане вільною і незалежною. До того часу його Дух буде все нас кликати на боротьбу за нашу ідею.

Пам'ятаймо про заповіт Симона Петлюри!

Справа Симоненка та її наслідки

Видрукування віршів і щоденника нашого молодого поета-патріота Симоненка, який недавно помер на Батьківщині, було одною з визначніших подій українського життя на еміграції. Вона сколихнула українцями, що перебувають на Заході, і звернула на себе увагу чужинців. Українці були задоволені довідатися, що на Батьківщині виростають нові талановиті і так патріотично настроєні представники молодшого покоління. Відгук серед чужинців був такого роду, що він, безумовно, приніс користь для нашої національної справи. Вірші й уривки з щоденника поета вже перекладені на різні чужі мови.

Отже, перші наслідки цілої справи були позитивного характеру. Очевидно, це принесло і велику сатисфакцію для тої української групи, яка знайшла дорогу, щоб одержати твори Симоненка з України для їх опублікування на Заході.

Але — чи на цьому кінчається справа? Є свіжі відомості з України, що там мали місце арешти серед українських письменників і поетів. Ці арешти відбулися ніби в зв'язку із справою двох російських письменників, яких нещодавно засуджено за те, що вони пересилали на Захід свої твори і дозволяли їх тут друкувати під псевдонімами. Ніяких офіційних підтверджень про арешти серед літературних кіл в Україні збоку советської влади покищо немає. Що ж може бути правди в цих відомостях?

Відомо, що мати Симоненка написала листа (очевидно, «добровільно») до ЦК комуністичної партії, в якому твердила, що її син був добрим комуністом і писав, мовляв, дещо лише для себе, не думаючи, що хтось використає це для опублікування на Заході. Вона, мати Симоненка, Ганна Щербань, дала деякі твори свого сина його товаришам, що приїздили до неї вже після смерті сина, не сподіваючись, що з ними (творами) зроблять такий, мовляв, несумлінний вжиток. Хто були ці товариші покійного Симоненка? Всіх прізвищ старенька мати не пригадує, але могла назвати двох: Івана Світличного й Анатолія Перепаддю.

Ми не знаємо, що тепер з ними. Але не тяжко припускати, що вони опинилися в дуже скрутному стані і що російсько-советська влада їх в спокою не залишить. Та й чи тільки їх самих? Бо ж ідучи їх слідами, можуть дошукатися й інших, прізвища яких мати Симоненка забула. Чи ж не було б більш обережним видрукувати твори Симоненка під псевдонімом, як це було з творами російських письменників? Їх викрили, але лише по п'ятьох роках. І хоч твори Симоненка були видруковані по його смерті (а значить йому самому вже нічого не загрожувало) і хоч їх опублікування під псевдонімом не дало б, може, такого ефекту, але от не подумали, що не можна ж певною необережністю підводити людей, які живуть і працюють в Україні в умовах терористичного режиму московської окупації!

Хтось може зробити зауваження, що не треба передчасно бити на сполох і не треба викликати «вовка з лісу». Але, на жаль, цей вовк зовсім у лісі не сидить: він ходить поміж людьми і далі провадить спустошення. Бо що і хто б не твер-

див, але терор в Україні не припинився. Він, може, набрав іншого, як раніше, характеру (стосуються інші методи), але він далі існує. Особливо під національним поглядом Москва вимагає все більше беззастережної лояльності і беззастережного підпорядкування її «директивам». І тому, не зважаючи на останні арешти і серед російських письменників, сміливо можна твердити, що російські письменники куди вільніше себе почувають, ніж письменники українські, білоруські, грузинські тощо.

Як сказано, відомості про арешти українських письменників покищо не підтверджені. Але — чи будемо мати і коли офіційне підтвердження? Бо є підстави думати, що Москва воліє замовчувати, не оголошувати даних про репресії серед неросійських народів СССР. Аналогії до цього можна пошукати в тридцятих роках: коли в Москві відбувалися тоді величезні показові процеси, то в Україні (після показового процесу діячів Спілки Визволення України) цього не було; там просто «зникали» десятки тисяч людей або самі накладали на себе руку.

Покищо треба ще почекати і перевірити відомості про згадані арешти. Але на сполох треба бити вже тепер. Бо якщо з цих відомостей буде щось правдиве, то українці на Заході повинні зорганізувати відповідну акцію протесту. І треба, щоб протестували не самі лише українці (себто «буржуазні націоналісти»), але насамперед прихильні нам чужинецькі кола в різних країнах західного світу. Засуд російських письменників зустрівся з протестами й інтервенціями широких кіл західної громадськості. Критично до нього поставилися навіть комуністичні партії Заходу. Ми повинні подбати, щоб і українських письменників так оборонялося, якщо на них спадуть репресії.

А на майбутнє справа Симоненка повинна послужити наукою. Бо треба бути в таких справах більш обережними і менше дбати про зовнішні ефекти...

Увага: В Мюнхені «Мета» продається в газетному кіоску на головному дворці.

Ціна одного примірника з пересилкою:
Німеччина — 1.— нім. марка; США й Канада — 30 цент.; Великобританія і Австралія — 2 шілінги; Франція — 1.— новий франк; Бельгія — 10 бельг. франків. В інших країнах — рівновартість 1.— нім. марки.

Передплату та належність за «Мету» можна слати на таку адресу:

Städtische Sparkasse, Zweigstelle 1,
Konto Nr 901 — 286534.
8 München 13, Schellingstr. 55,

М Е Т А

Виходить кварталю
Редагує Колегія.

Відповідальний редактор — Микола Шраменко

Адреса редакції і адміністрації:

T. Waskan, 8 München 13, Barerstr. 46, Germany

Пам'яті наших Незабутніх

(Замість некрологів)

Великі втрати понесла наша організація (і не тільки наша) за останні роки. Все більше і більше наших визначних діячів, учасників визвольної боротьби, науковців, бездоганних патріотів і великих людей — відходить у вічність. Якби «Мета» захотіла вмістити некрологи всіх членів УНДС, що померли за кілька останніх років, то для цього напевно не вистачило б усього цього числа. А тому Редакція звернулася до мене з проханням написати жмут спогадів про тих найвизначніших, що недавно відійшли у вічність.

Я буду писати про Тих, які за свого життя вшановували мене своєю приязню, хоч майже всі вони були старші за мене. Якось так сталося, що я був спочатку підлеглим цих приятелів, потім став молодшим товаришем і співробітником, потім вони стали моїми співробітниками. Я гордився і горджуся, що був приятелем й національно-політичним однодумцем цих бездоганних патріотів, високоосвічених людей і визначних діячів української визвольної справи. Їх приязнь, їх поміч, їх поради і схвалювання моїх поглядів на ті чи інші справи української визвольної політики уможливлювали мені виконання обов'язків, які стояли переді мною. Якщо, прикладом, такі визначні люди, як покійні Гловінський або Юрченко, говорили мені, що я поступаю правильно, то я був спокійний і, ніби провіряючи себе їхньою думкою, міг далі виконувати намічене завдання. Хвалити Господа-Бога, ще є багато таких, які живуть разом з нами і далі спільно працюють у справі виконання тих завдань, які ще стоять перед нами.

Найсвіжіша могила — це могила **Високопреосвященнішого Архiepіскопа Варлаама Соловія**, що в світському житті був відомий як суддя Віктор Сильвестрович Соловій. Прийнявши сан Архимандрита вже в Австралії, а потім висвятившись у Єпископи, Покійний не приймав більше участі в праці нашої організації, УНДС. Але він завжди підкреслював, уже як Владика, свою пов'язаність з середовищем УНР, зокрема УНДС.

Сотник артилерії Армії УНР, що був старшиною військової формації під командуванням полковника Долуда, присланої для участі в обороні Львова у 1918 році, Покійний, як уже досвідчений перед тим правник, переходить до міністерства юстиції УНР, а потім до цивільної канцелярії Голови держави, Симона Петлюри. Свою службу при уряді УНР кінчає як шеф цієї канцелярії. На еміграції в Польщі займав становище члена окружного суду. Але ніколи не порирав зв'язків з екзильним урядом УНР, приймаючи, зокрема, участь в працях правничого семінару Українського Наукового Інституту у Варшаві. По другій Світовій війні стає Державним Секретарем уряду УНР і приймає участь у праці по створенні Української Національної Ради. Залишається державним секретарем в першому уряді І. Мазепи по створенні УНРади, а потім керівником ресорту юстиції аж до виїзду до Австралії. Був членом-основоположником УНДС і заступником голови його ЦК.

Вперше я ще хлопцем зустрів Віктора Сильвестровича в Кам'янці Подільському восени 1920 року. Він ставився тоді до мене, розуміється, як до малого хлопця, сина людини, з якою тоді співпрацював. Пізніше, вже за моїх студентських часів, ми зустрічалися часто у Варшаві і я мав змогу подивляти його правильний підхід до подій, до людей, до способу ведення нашої національної політики. Зійшлися ближче вже на другій еміграції, коли працювали біля створення УНДС. На другому з'їзді УНДС в 1947 році обидва ми стали заступниками голови ЦК організації. Як багато напруженої праці доводилося разом виконувати! Пригадуються особливо часи, коли цілий рік ішла праця організаційної комісії під головуванням проф. Мазепи для створення УНРади. Не менше, як раз на місяць, ми відбували потягом подорожі (стоючи на ногах цілу ніч) з Франкфурту до Авсбургу, а потім брали участь у кількадедних засіданнях і так само верталися назад, змучені фізично, але з бадьорим настроєм, бо «справи все таки посувалися наперед». Логічні, зумовлені знанням правничої науки і розумні міркування Віктора Сильвестровича спричинилися чимало до того, що справа створення УНРади була завершена. Ми обоє були від самого початку її членами. В році 1949 я ввійшов до Виконавчого Органу і став, таким чином, колегою цього мого старшого друга. Коли він виїздив до Австралії, мені здавалося, що я трачу найбільшого товариша по праці і не зможу вже так працювати, як разом з ним.

Великий український патріот, бездоганно моральна людина і глибоко релігійний, Покійний мав у своєму житті велику особисту трагедію: в трагічному випадкові згинула його мила і прекрасна дружина, залишаючи його вдівцем з двома малими синами — Богданом і Славком. І маючи обов'язок піклуватися своїми синами, яких він безмірно любив (може ще більше тому, що вони були напівсиротами), він знаходив ще час, щоб віддати свою енергію національно-визвольній справі, праці в Державному Центрі УНР.

Останні роки свого життя Покійний присвятив службі Українській Православній Церкві. Ми переписувалися, хоч і зрідка, бо були заняті власними справами, і кожний з нас старався розрадити другого. Востаннє я бачив Владику, коли він, висвятившись на Єпископа в Америці і повертаючись до Австралії через Англію і Німеччину, заїхав до Мюнхена. Виконавчий Орган УНРади влаштував прийняття на його честь — не тільки як для достойного Владики нашої православної Церкви, але і як для свого колишнього члена. Але було ще одне «прийняття»: Владика спішився до Мюнхена, щоб поспіти на день мого народження і таки приїхав увечері того дня. І коли ми сиділи за скромною вечерею в моєму скромному помешканні (було нас четверо: крім нас двох ще, нині також покійні, проф. Гловінський і проф. Зайцев), то нам видавалося, що час спинився, а може й повернувся назад. Проте, ми не говорили про минуле, лиш про пер-

спективи на майбутнє, про вигляди української визвольної справи.

Тоді я не думав, що востаннє бачу Владику Варлаама. Навпаки, ми всі сподівалися, що він переїде до Європи і буде тут виконувати свою архипастирську роботу, та не так сталося... Я певен, що разом з нами, членами УНДС, широкі кола українського громадянства оплакують смерть цього бездоганного патріота, високоосвічену людину і достойного Архипастиря Української Православної Церкви.

Проф. інж. Євген Олексієвич Гловінський був людиною, який тішився загальною пошаною, не виключаючи і наших політичних противників. Сотник артилерії Армії УНР, абсолювент економічного факультету Академії в Подєбрадах, діловий секретар Українського Наукового Інституту у Варшаві, професор Укр. Вільного Університету в Мюнхені, автор багатьох праць і розвідок з ділянки фінансів і економіки України. Перед другою Світовою війною він був ген. секретарем Української Радикально-Демократичної Партії, а по війні, разом з багатьма іншими членами цієї партії, ввійшов до УНДС. Був заступником голови ЦК УНДС, членом УНРади від УНДС і членом Президії УНРади. Його політична діяльність виявлялася в писанні політичних статей, у виступах з рефератами і промовами при різних нагодах. Як талановитого референта його радо запрошували різні організації, які не поділяли позицій УНРади, знаючи, однак, що Покійник ніколи не помине згадати про Українську Народню Республіку, якої він був вояком і за ідеї якої не перестав потім боротися політично.

Хоч я був у добрих відносинах з Покійним і раніше, але наша тісна співпраця розпочалася від часу, коли я зробив усе від мене залежне, щоб допомогти Євгену Олексієвичу переїхати з Австрії до Мюнхену. Праця в Державному Центрі, в Центральному Комітеті УНДС, видавання «Меті», загально-українські проблеми — ось те, що лучило нас дуже тісно більше десяти років. Ми зустрічалися дуже часто більшим гуртом осіб на різних засіданнях, зібраннях тощо або й приватно. Але часто любили сходитися вдвоє, щоб, як він казав, «обміркувати виворену ситуацію». Його мудрі поради, його думка, завжди стримана і «компромісова», були для мене дуже цінними в моїй праці. Інколи ми їздили з ним удвох на відпочинок — до Франції, до Італії або й тут у Німеччині.

Востаннє я бачив Євгена Олексієвича на двірці в Мюнхені в травні 1964 р., коли від'їздив у довшу подорож до Америки. Він уже тоді був дуже хорий і часто мав дуже сильні болі шлунку. Стоїмо на пероні біля потягу, аж ось приходить наш спільний приятель і каже, що Євген Олексієвич хотів відпроводити мене до потягу, приїхав на двірець, але його схопили такі болі, що він сів у ресторані і не може йти далі. Вітає. Та пройшло кілька хвилин і на пероні з'явилася постать Євгена Олексієвича. Він ішов, згорбившись і стримуючи болі, щоб потиснути мені руку на прощання. Я всетаки тоді не сподівався, що він помре так швидко і що я, перебуваючи в далекій Америці, не зможу відпроводити його в останню дорогу.

Проф. Олександр Володимирович Юрченко помер значно раніше в трагічному випадкові і в «Меті» вже був його некролог. Але, пишучи, про наші втрати, я не можу не згадати хоч кілька словами про нього. У відміну до більшості моїх приятелів і співробітників, він був майже одного віку зо мною, лише на два роки старший. Новий підсоветський емігрант, він був яскравим доказом того, що під советським окупаційним режимом українці носили в своїх серцях ідею Української Народньої Республіки. Здобувши всебічну освіту в Україні, він не мав там можливості виявити свій талант і свої здібності науковця великої міри, блискучого промовця і визначного політика.

Я познайомився з Покійним уже по війні, в таборі у Ганновері, де він учителював у таборовій гімназії. І з першої ж розмови ми, певно, обоє відчували себе політичними однодумцями.

Листівка про трагічний випадок, а потім телеграма про смерть проф. Юрченка, застали мене в Парижі. Я мав одну важливу справу, яка конче вимагала моєї присутності в Парижі в два дні по одержанні телеграми. Я їхав цілу ніч з Парижа до Мюнхена, побував удень на похороні, а потім другу ніч вертався з Мюнхену назад до Парижа. Я конче хотів віддати останню пошану цій талановитій, високопатріотичній людині і прекрасному другові, що залишив нас ще молодим, у розквіті сил, маючи перед собою ще багато років, щоб працювати для української науки і для української визвольної справи.

Проф. Павла Івановича Зайцева знали, певно, всі свідомі українці від початку 19-го століття тай і він їх усіх знав. Я побачив його уперше в житті, як малий хлопець, у жовтні 1920 року на вулицях Станиславова, де тоді перебував уряд УНР і коли наша армія саме переможно йшла вперед, здобуваючи востаннє Кам'янець Подільський, Проскурів, Могилів. Він був тоді високим урядовцем міністерства освіти, потім перейшов до дипломатії, посідаючи незле знання французької мови. Пізніше часто зустрічав його на еміграції у Варшаві. Всі знають Павла Івановича, як професора-науковця, блискучого публіциста і, насамперед, нашого чи не найбільшого шевченкознавця, автора прекрасної біографії Шевченка. В моїй уяві встає його постать з початку 20-их років. Елегантний, бездоганно убраний, дотепний, з великою ерудицією, він справді виглядав на дипломата і на європейця.

Не таким знали ми Покійного в останні роки його життя в Мюнхені: завжди заклопотаний, нервовий, в пошарпаному убранні, завжди з якоюсь претензією до когось. Та цей зовнішній образ не скільки не зменшував внутрішньої вартості цієї видатної людини. Я думаю, що трагедія з його першою дружиною, що сталася на початку 1924 року, залишила на ньому відбиток до решти його життя. Другу світову війну перебував у Берліні від 1941 р., переживши усі страхоття повітряних бомбардувань і вирвавшись з цього міста дослівно «в останню хвилину» в кінці квітня 1945 р. Перший час другої еміграції перебував в англійській зоні, де брав участь у громадському житті, зокрема в редагуванні тамошнього українського тижневика. Але коли еміграція роз'їхалася, він страшно нудьгував, не мав

де виявляти діяльності. Щойно в 1957 році покійний проф. Гловінський і я допомогли йому переїхати до Мюнхена.

В Мюнхені він стає професором Укр. Вільного Університету, виступає з доповідями, пише статті до різних часописів. Був членом ЦК УНДС і постійним співробітником, а згодом і редактором «Меті», в 1963 році стає членом УНРади від УНДС. Але поважний вік і лихий стан здоров'я не дозволяють йому працювати так, як би він того хотів. Проте, до останніх хвиль життя, вже лежучи на смертному ложі в шпиталі, він турбувався різними справами і дуже хотів ще щось вкласти від себе для української науки і для української визвольної політики.

Павло Іванович, крім великої загальної ерудиції, був просто «енциклопедією» українського національного життя перших двох десятиліть нашого століття. Він знав докладно біографію і життєвий шлях мало не всіх українських культурних і політичних діячів: Грушевський, Винниченко, Єфремов, Лотоцький, Славінський, Прокопович, Шульгин, Зеров і т. д., і т. д. Був чудовим оповідачем: його оповідань про різних українських діячів та про події з українського національного або побутового життя — можна було слухати, не нудьгуючись, цілими годинами. Шкода, що залишив тільки уривки спогадів.

Ще в 1964 році Павло Іванович почував себе незле. Писав мені довгі листи до США. Дуже перейнявся смертю свого приятеля проф. Гловінського. Коли я в квітні 1965 р. повернувся з подорожі до США, то застав уже не того Павла Івановича. З ним уже тяжко було говорити про якісь справи. Зрештою, він сидів насуплений, мовчазний, ніби маючи на когось жаль. До мене ставився до останку дуже добре. Я відвідував його або говорив з ним телефонічно. Відвідував і в шпиталі, де він лежав у туберкульозному бараці. За три дні до смерті був у нього востаннє. Немов передчуваючи швидкий кінець, він перехрестив мене на прощання...

Проф. В. Дурдело вступив до УНДС в кінці 1961, але вже перед тим рахувався нашим прихильником. Від УНДС він був членом УНРади. Талановитий публіцист і знавець чужих мов (англійської, французької і німецької), він був відомий тим, що безкорисно допомагав усім, хто звертався до нього за допомогою: щось перекласти, написати якогось листа в чужій мові тощо. Його статті під псевдонімом М. Винар в «Українських Вістях» та в «Меті» були талановиті і переконливі. Він захищав позиції УНДС під час т. зв. кризи в УНРаді в роках 1959/61. Допомога своїми перекладами на англійську мову або з англійської на українську Державному Центрові, при чому робив це безкоштовно.

Жив як аскет в маленькій кімнатці, заваленій книжками і паперами. Працював над уложенням англійсько-українського словника, але смерть не дала йому закінчити цього задуму. Незадовго до смерті він мав переїхати до Мюнхену для видавання Бюлетеню Українського Інформаційного Бюро Англійською мовою. Я повідомив його, що він має приїхати до Мюнхену, щоб оглянути кімнату, що її з великим трудом пощастило знайти для нього. Одної суботи він відписав мені, що приїде, як я просив, у наступ-

ний понеділок. І того ж самого дня помер на удар серця. Його лист прийшов до мене в понеділок — так ніби вістка з другого світу про його готовість бути корисним нашій справі. Мені залишалося тільки поїхати до Ульму на його похорон.

Підполковник Іван Пекарчук, член УНДС, безстрашний і хоробрий старшина Армії УНР, який разом із своєю дружиною, також вояком нашої армії, пані Тіною, ходив в атаки проти ворога за часів визвольної боротьби, — був насамперед військовим. Але він мав дуже вірний підхід до національно-політичних справ, був дуже до тепний і завжди вірно оцінював ситуацію. Гарячий патріот, активний діяч в наших комбатантських організаціях, він був визначним членом УНДС, віддаючи нашій організації великі послуги.

Хоч Покійний був старим емігрантом й абсолютом Академії в Подебрадах, якось так сталося, що я познайомився з ним аж восени 1942 року, коли напівлегально приїхав до Вінниці. Полк. Пекарчук і його дружина, хоч і самі могли очікувати кожного дня репресій збоку гітлерівських окупантів і знаючи мого півлегального положення, не завагалися зустрічатися зі мною і в багато чим допомогти. Перед смертю він майже рік лежав напівспаралізований в ліжку і за ним піклувалася його вірна товаришка життя. Коли я відвідав його хорого, він бадьоро сказав мені: «Нічого страшного немає. От побачите, що я ще сяду на коня і буду воювати!». Тепер я маю змогу лише від часу до часу відвідувати його слабу здоров'ям дружину, колишнього вояка українського війська й теперішнього члена УНДС.

Редактор Павло Васильович Котович, член ЦК УНДС, помер на початку 1960 року несподівано у ще молодому віці, бо й тепер йому було лише 66 років. Добрий журналіст, редактор, публіцист, він був неоцінимим співробітником «Меті», виконуючи деякий час обов'язки її редактора. Дуже милий товаришко, він був людиною обов'язку: завжди на час і добре виконував призначені йому завдання.

Коли в роках 1955/56 я був, як усі думали, безнадійно хорим (рік перебування у шпиталі й три тяжкі операції), багато друзів відвідувало мене у шпиталі. Троє приходило майже щодня: Юрченко, Гловінський і Котович. І сталася одного дня якась несамовіта річ. Я мав страшні болі і високу температуру, коли прийшов Котович. Напівжартом, але знаючи, що зі мною дуже зле, я сказав Котовичеві: «І чого ви оце ходите до мене щодня? Ви, Гловінський і Юрченко? Думаєте, що я вже помираю? Не діждетесь, я всіх вас трьох переживу.» Тоді всі вони були цілком здорові, ще не старі, а тому я, будучи дуже тяжко хорим, міг щось такого сказати. Коли вже Юрченка і Котовича не було в живих, я, приблизно за рік до його смерті, відвідував в шпиталі тоді часто хорого Євгена Олексієвича Гловінського. І він пригадав мені цю розмову з покійним Котовичем (який переповів її і Гловінському і Юрченкові), додаючи: «бачите, щодо двох Ваше пророцтво вже здійснилося; тепер приходить черга на мене». Здійснилося і третє «пророцтво». Ну, і що я маю до цього сказати? Що я волів би, щоб вони пере-

жили мене? Я волів би, щоб вони всі, мої незабутні приятелі, були сьогодні зі мною!

Д-р Євген Кіндратович Приходько помер недавно в США. Дуже освічена і високо-культурна людина, з молодих літ був українським патріотом, як і ціла знана родина Приходьків з Кам'янця Подільського. На еміграції в Празі чеській приймав діяльну участь в українському громадсько-політичному житті.

Після другої Світової війни я зійшовся ближче з Євгеном Кіндратовичем, часто приїжджаючи до Регенсбурга, де Покійний був головою чи не найбільшого на всю Німеччину відділу УНДС (понад сто осіб). Як член ЦК УНДС виїхав до США, де в скорому часі, після смерті бл. п. Олександра Михайловича Олексієва та виїзду до Вашингтону д-ра І. П. Драбатого, стає і залишається довголітнім головою Головної Управи УНДС в США. В 1957 році його покликано на становище голови Представництва Виконавчого Органу УНР в США, на якому віддано й успішно працює аж до своєї смерті, будучи одним з найближчих співробітників бл. п. Президента Витвицького. Це в цьому часі найбільше розвинулися поміж нами відносини постійної співпраці і взаємного розуміння. Ця співпраця знайшла свій зовнішній вислів не тільки під час моїх трьох кількомісячних перебувань в США в тих роках, але й в сотках листів, якими ми обмінялися. Його шанувало й любило українське громадянство, що мало з ним стичність, а він тактовно і вмільно виконував свої завдання. Я особисто безмірно вдячний Покійному за його велику поміч при різних нагодах для моєї праці і як голови ВО УНР в США, і як голови ЦК УНДС.

Під час мого перебування в США в році 1964/65 Євген Кіндратович почувався вже дуже зле на здоров'ю, а тому зрікся саме в тому часі від дальшого головування в УНДС. Проте, він і тоді в усьому допомагав мені і був дуже діяльним. Просив звільнити його також із становища голови Представництва. Востаннє ми бачилися на Флориді, в Маямі, куди Євген Кіндратович поїхав підлікуватися і де також я з дружиною мав змогу відпочити протягом трьох тижнів безкоштовно (це була ініціатива якраз Покійного) в гостинній віллі п. Радолицького. Ми разом оглядали чудові місцевості на Флориді. Він прийшов відпровадити нас на омнібусову станцію. Це було останнє прощання. Повернувшись до Нью Йорку, Євген Кіндратович вважав, що не має права відійти і знову енергійно приступив до різної праці. Знову, вже будучи в Європі, одержував його цікаві й ділові листи. Та раптово прийшов кінець. Осиротів дружину, пані д-р Тетяну Приходько й доню-одиначку Мар'яну, яким я таксамо вдячний за їх завжди уважне і прихильне до мене ставлення.

Ред. Артем Миколаєвич Зубенко, учасник визвольної боротьби як старшина Армії УНР. На еміграції перебував довгий час у Чехо-Словаччині, де бере діяльну участь в громадсько-політичному житті. Член-основположник, згодом член ЦК УНДС. Це була кришталевो чиста людина, гарячий патріот і невтомний працівник. З великими здібностями, він безумовно міг би займати вищі становища і в нашій організації і в загально-національних інституціях. Але він

був дуже скромний і не хотів «висуватися». Волів невтомно працювати. Був душею і сумлінням не тільки УНДС в США, але й беручи всю нашу організацію в цілому. Видання і редагування спочатку Бюлетеню УНДС в США, а потім журналу «Тризуб» — це було його діло. Він безкоштовно віддавав свій час і свою енергію цій справі, просидючи ночами в своїй «редакції», але й невхильно буваючи на різних засіданнях, зборах тощо.

В 1960 році в Нью Йорку я деякий час жив недалеко від помешкання Артема Миколаєвича в гостинній хаті інж. І. Івасишина, теперішнього редактора «Тризуба». Майже щодня ходив до Артема Миколаєвича і його мила дружина, Євдокія Іванівна, годувала мене смачними «дітними» обідами. Як сьогодні пригадую собі завжди трохи іронічну, добру посмішку Артема Миколаєвича, який, попихкуючи люлькою, казав, що «редакція» міститься під ослоном його невеличкої кімнати, а редактор сидить на ослоні... Ми говорили про різні справи і я завжди прислухався до розумних поглядів Покійного, що він їх також висловлював мені в численних листах, якими ми обмінювалися. Він був дуже принциповим і фанатично обстоював свої погляди. Керувався тільки добром української справи та ідеєю УНР, вірним вояком якої залишився до кінця свого життя. Часом він не погоджувався зі мною (не в принципових, розуміється, але в тактичних справах). І тоді він, звичайно, говорив (одного разу зробив це на великому зібранні): «Ну, Миколо Андрієвичу, я іншого погляду. Але, може, Вам видніше. Робіть, я буду Вас підтримувати»... Я хотів би, щоб було більше таких, які зі мною «не погоджуються», але які так працюють для нашої спільної справи і є такими неоцінними співробітниками і побратимами, яким був для мене Артем Миколаєвич. Вірна товаришка його життя і видатний член УНДС, Євдокія Іванівна, залишилася невідомою після смерті цієї прекрасної людини.

Коли я був у Нью Йорку в 1958 році, я ще мав приємність зустрічатися не тільки з давнім співробітником мого батька, нині ген.-хор. Аркадієм Валійським, але й з його милою дружиною **Марією Валійською**, що обоє були членами УНДС. Тоді, в гостинній хаті Панства Валійських, я відпочивав від щоденних турбот, знаходячись не тільки серед національно-політичних однодумців, але й в особистих приятелів. Пані Марія Валійська, колишня відома артистка-співачка, була надзвичайно милою і товариською жінкою. Була просто товаришем для всіх тих, хто її знав і любив. Була не тільки вірною товаришкою свого чоловіка, але й українською жінкою-патріоткою, яка колись ділила радість і горе з учасниками української визвольної боротьби, а потім, на еміграції, приймала діяльну участь у праці українського жіноцтва та в українській громадській праці взагалі.

Ані в 1960 ані в 1964 роках я вже не міг тішитися товариством Пані Марусі (так її ми називали): вона несподівано захворувала й швидко померла. Кілька разів ми їздили з генералом Валійським на православний цвинтар в Бавдн Брук і дивилися на могилу Марії Валійської. На ній стоїть пам'ятник, на якому написано «Валійські». Під цим з одного боку написано «Ма-

Parlo Lymarenko

рія» і дати народження та смерті. З другого боку — чисте місце. Генерал хоче, щоб там колись було написано «Аркадій», щоб завжди бути разом із своєю Марусею...

Також у 1958 році, будучи в Міннеаполісі, я мав радість бачитися з **проф. Хомою Семеновичем Рябоконом**. Новий підсоветський емігрант, колишній ректор університету в Харкові, Хома Семенович був дуже видатним науковцем, великим патріотом і людиною з «математичним» розумом. Я познайомився з Покійним в кінці 1944 року в Берліні, потім зустрічався з ним в таборі в Ганновері. Там він був директором таборової гімназії і мав великі впливи на все своє оточення. З розмов з Хомою Семеновичем я скористав дуже багато. Він був прекрасним знавцем людей і дуже добре орієнтувався в політичних й національних питаннях. Був, між іншим, у приятельських відносинах з моїм покійним приятелем проф. Юрченком. Його листи до мене були ділові, короткі, речеві. Восени 1947 року він, разом з покійним проф. Б. Ю. Іваницьким, головував на другому З'їзді УНДС в таборі Майнц-Кастель. Переїхавши до США, зайнявся науковою працею по своєму фахові при університеті в Міннеаполісі. Мав велике признание від своїх американських зверхників.

Будучи дуже зайнятим науковою працею, Хома Семенович не міг брати активної участі в українському громадському житті. Але, посередньо, він все таки відігравав велику роль своїми порадами, вказівками, а то й упісненнями. З ним усі рахувалися і коли треба було рішити якусь складну справу, то йшли за порадою до Хоми Семеновича. Залишився беззастережним прихильником Державного Центру УНР. В 1958 році був членом почесної Президії на зібранні, на якому я виступав з доповіддю.

В 1960 році я не міг доїхати аж до Міннеаполісу. А в році 1964 Хоми Семеновича вже не було в живих. Я мав змогу лише скласти пошану в хаті його дружини і скористатися з її милої гостинності в товаристві інших давніх добрих знайомих п. Д. Соловія і його дочки Оксани. Познайомився вдруге (бо раніше він був малим хлопцем) з сином Хоми Семеновича, молодим, повним енергії інженером, що вже зробив собі велику кар'єру на американській службі. Він пройшов через ОДУМ, бездоганно володіє українською мовою і є безумовним українським патріотом. Якже ж би могло бути інакше з сином Хоми Семеновича! Коли він возив мене своїм елегантним автом показувати Міннеаполіс, то я думав: «Оттаких нам треба побільше для української національної праці».

Не так давно під Парижем померла Пані **Олександра Прокопович**, старенька вдова нашого колишнього прем'єра уряду УНР (ще з України, а потім на еміграції) Вячеслава Конstantиновича Прокоповича. Її перший чоловік, ген.-хор. Армії УНР Мешківський, помер тяжко ранений в бою з большевиками в 1920 році. Пані Прокопович, що походить з аристократичного роду графів Веселовських, зв'язала своє життя з Україною і справою її визволення. Вона була разом з нашим вояцтвом під час визвольної боротьби, потім приймала участь в українському

громадському житті і, нарешті, допомагала своєму другому чоловікові в його національно-політичній роботі. Це була «велика дама» в повному розумінні цього слова.

Покійна вступила до УНДС при просто зворушливих для мене особисто обставинах. Десь в 1961 році вона прийшла до члена УНРади від УНДС пані Лукіянович у Парижі і сказала так: «Я чула, що Микола Андрійович має всякі труднощі в політиці, йому бракує потрібних голосів. Отже, запишіть мене до УНДС, щоб я і свій голос могла віддати Миколі Андрійовичеві». Мила, прекрасна і дорога Пані! Я не можу без зворушення згадувати про неї. Вона ставилася до мене просто з ніжністю, бо знала, як мене любив, довіряв мені і ставився до мене по батьківськи її покійний чоловік, один з найвизначніших українців останньої доби Вячеслав Константинович Прокопович (маю про це докази і колись про них напишу).

Коли я бчав у Парижі, Пані Прокопович завжди приїздила до Парижа, щоб мене побачити. Їй уже тяжко було їздити і я просив її цього не робити. Зрештою, я кожного разу відвідував її у її скромній хатці, оточеній старим, запустілим садом. Ми ходили на могилу Вячеслава Константиновича й вона оповідала мені про останні моменти його життя. Коли я був востаннє у Пані Прокопович в товаристві моєї дружини і деяких приятелів, вона, як завжди, клопітливо частувала нас обідом і подарувала мені опрацьований комплект журналу «Тризуб», власність покійного редактора цього журналу, В. К. Прокоповича.

Повторюю: я не мав змоги написати про всіх, які відійшли від нас протягом останніх років. А скільки ж їх відійшло у вічність раніше?! Пишучи про наші втрати, не можна оминати Тих, пам'ять яких ми зберігаємо постійно: **проф. Борис Юрійович Іваницький**, перший голова Української Національної Ради і голова Контрольної Комісії УНДС. **Проф. Михайло Олександрович Олексій**, перший голова ЦК УНДС і член УНРади від УНДС. **Ген.-полк. Михайло Омелянович Павленко**, легендарний командарм, що приймав діяльну участь в праці УНДС. **Проф. Михайло Олексійович Ветухів**, який, хоч і перейшов в США до іншої організації, але завжди говорив, що душею він залишається з нами і напевно, коли прийдуть «вирішальні події», буде ще з нами. **Ген.-хор. Володимир Сальський**, довголітній міністер військових справ УНР і командир Запорізького корпусу, який, якби не помер ще в 1940 році, напевно був би з нами і якого ми вважаємо за одного з наших ідейних попередників. **Проф. Олександр Якович Шульгин**, кол. довголітній міністер закордонних справ УНР і прем'єр-міністер.

Ще можна було б назвати багато не менш достойних імен. Про них усіх треба буде ще написати цілі великі біографії. Треба виконати це завдання. Виконуючи його, зробиться діло не для минулого. Всі ці люди зробили багато для української визвольної справи. Писати про них — це надавати в майбутнє, для наступних поколінь українців приклади того, як треба жити і боротися за нашу Батьківщину — Україну.